

एम्नेस्टी

इन्टरनेसनल

प्रतिवेदन २०२२ / २३

विश्वको मानवअधिकार
अवस्था

AMNESTY
INTERNATIONAL

अनौपचारिक नेपाली अनुवाद

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल

हामी सबैले हाम्रो मानवअधिकार उपभोग गर्न सकौं भन्नका लागि सबैमा अन्तर्निहित मानवतालाई परिचालन गर्दै अभियान सञ्चानल गर्ने एक करोड भन्दा बढी मानिसहरूको अभियान हो एम्नेस्टी इन्टरनेसनल। हामीले यस्तो संसारको परिकल्पना गरेका छौं जहाँ सत्तामा रहेकाहरूले आफ्नो वाचा पूरा गर्ने, अन्तर्राष्ट्रिय कानुनलाई सम्मान गर्ने र जवाफदेहिता पुरा गर्नेछन्। हामी कुनै पनि सरकार, राजनीतिक विचारधारा, आर्थिक स्वार्थ वा धर्मबाट स्वतन्त्र छौं र सदस्यता शुल्क तथा सार्वजनिक अनुदान हाम्रो आर्थिक श्रोत हो। संसारभरीका मानिसहरूसँग ऐक्यबद्धता र सहानुभूतिका साथ मिलेर काम गर्दा हाम्रा समाजहरू सँदाका लागि अझ राम्रो हुनेछ भन्ने कुरामा हामी विश्वास राख्दछौं।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल निष्पक्ष छ। सार्वभौमसत्ता, भौगोलिक विवाद वा आत्मनिर्णयको अधिकारलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि अवलम्बन गरिने अन्तर्राष्ट्रिय राजनीतिक वा कानुनी व्यवस्थाहरूका सवालहरूमा हामी कुनै पनि धारणा राख्दैनौं। हामीले वर्षभरी अनुगमन गरेका देशहरूको आधारमा यो प्रतिवेदनलाई तयार गरिएको छ। सामान्यतया यी देशहरू स्वतन्त्र राष्ट्र हुन् जो आफ्नो क्षेत्रभित्रको मानवअधिकार अवस्थाका लागि उत्तरदायी रहन्छन्।

यसभित्र

प्राक्कथन	१
एम्नेस्टी इन्टरनेसनल प्रेस विज्ञप्ति	५
एम्नेस्टी इन्टरनेसनल दक्षिण एसिया प्रेस विज्ञप्ति	११
विश्वव्यापी विश्लेषण	१५
एसिया-प्रशान्त क्षेत्रको सिंहावलोकन	२४
नेपालको मानवअधिकार अवस्था	३३

प्राक्कथन

एक दशकभन्दा बढी समयदेखि मानवअधिकार संगठनहरूले मानवअधिकारको सम्मान र विधिको शासन निरन्तर खस्कंदै गएको चेतावनी दिएका छन्। यस ओरालो यात्रामा सन् २०२२ को अवस्था कस्तो रह्यो? मानवअधिकारको लागि के यो एउटा अर्को विनाशकारी वर्ष नै थियो त? के अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डहरूको असफलता नयाँ मोडमा पुगेको हो? र यदि त्यसो हो भने यसका बारेमा विश्व समुदायले अब के गर्नुपर्छ?

सन् २०२२ को फेब्रुअरीमा शान्तिको अवस्थामा रहेका जनता र देशमा सैन्य विनाशको सुरुवात गर्दै रूसले युक्रेनमा आक्रमण गर्‍यो। केही महिना भित्रमै नागरिक पूर्वाधार ध्वस्त भए, हजारौं मारिए र धेरै घाइते भए। रूसको कार्यले विश्वव्यापी ऊर्जा सङ्कटलाई गति दियो र खाद्य उत्पादन र वितरण प्रणालीलाई कमजोर बनाउनमा सहयोग पुर्यायो जसका कारण विश्वव्यापी खाद्य सङ्कट पैदा भएको छ र यसले गरिब राष्ट्रहरू र जातियताका आधारमा वर्गिकृत समुदायका मानिसहरूलाई असमानुपातिक तवरमा असर पुर्याइरहेको छ।

आक्रमण सुरु भएको एक हप्ता भन्दा कम पछि नै अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालत (आईसीसी)का प्रमुख अभियोजनकर्ताले युक्रेनमा भएका युद्ध अपराधहरूको अनुसन्धान गर्ने घोषणा गरेका थिए। २ मार्चमा संयुक्त राष्ट्र संघको महासभामा बहुसंख्यक देशहरूले रूसको आक्रमणलाई आक्रामक कार्य (act of aggression)को रूपमा निन्दा गर्नका लागि मतदान गरे। यसैबीच, लामो समयदेखि शरणार्थीहरूलाई अस्वीकार गर्दै आएका युरोपेली देशहरूले सुरक्षा खोज्दै आएका युक्रेनीहरूलाई आफ्नो सीमाना खुला गरे।

सन् २०२२ भरी न्याय र युद्ध अपराधहरूमा अनुसन्धानको समर्थनमा उठेका अन्तर्राष्ट्रिय आवाजहरू कडा थिए। सम्भवतः यसै लहरलाई पछ्याउँदै संयुक्त राष्ट्र संघका सदस्य राष्ट्रहरूले महासभामा संयुक्त राष्ट्र संघ सुरक्षा परिषदको प्रणालीगत कमजोरीको मुख्य श्रोतको रूपमा रहेको भिटोको शक्तिलाई प्रतिरोध गर्ने प्रस्ताव पारित गरेका थिए।

के युक्रेन विरुद्ध रूसद्वारा भएको आक्रमणले फराकिलो "वेक-अप कल"को रूपमा पनि काम गर्न सक्छ? के यसले मानवअधिकार र विश्वव्यापी मूल्य मान्यताको वरिपरि विश्वलाई एकताबद्ध गर्न सहयोग गर्न सक्छ?

धेरै द्वन्द्वहरू, धेरै घातक परिणाम

सन् २०२२ मा इथियोपियामा युद्ध चर्कियो र केही अनुमानहरूअनुसार उक्त युद्धले सयौं हजारको ज्यान लिएको छ र यस द्वन्द्वलाई हालैको स्मृतिमा सबैभन्दा घातक द्वन्द्वहरूमध्येको एक बनाएको छ। तर पश्चिमी टिप्रेका टिप्रायनहरू विरुद्धको जातीय सफाईको अक्सर अदृश्य अभियानका रूपमा रहँदै यस नरसंहारको धेरैजसो विषय दृश्यबाट लुकेको थियो।

लगातारको सैन्य छापा र गिरफ्तारीको क्रममा इजरायली सेनाद्वारा दर्जनौं बालबालिका सहित कम्तिमा १५१ जनाको हत्या गरिएकोले सन् २०२२ वेस्ट ब्याङ्कका प्यालेस्टाइनीहरूका लागि एक दशकमा सबैभन्दा घातक वर्ष सावित हुन पुग्यो। म्यानमारको सेनाले देशका करेन र करेन्नी नागरिकहरूलाई व्यवस्थित रूपमा दण्डित गर्‍यो जसको परिणामस्वरूप सयौंको मृत्यु भयो र कम्तिमा एक लाख पचास हजार विस्थापित भए। हाइटी, माली, भेनेजुएला, यमन र अन्य धेरै ठाउँका मानिसहरू पनि सशस्त्र द्वन्द्व वा प्रणालीगत हिंसा र सम्बन्धित मानवअधिकार उल्लङ्घनबाट पीडित भए।

अधिक जलवायु प्रकोप, अधिक तेल, कम उपचार

अनियन्त्रित जलवायु संकटको विनाशकारी मूल्य सन् २०२२ मा प्रचुर मात्रामा स्पष्टसँग देखिएको छ। बाढी, खडेरी, अत्यधिक गर्मीको लहर र आगलागिका कारण मृत्यु, आवास र जीविकोपार्जनमा क्षति, र बढ्दो खाद्य असुरक्षा निम्तिएको छ।

यद्यपि, यी प्रकोपहरूका बीच इजिप्टमा सम्पन्न कोप २७ मा भेला भएका विश्वका नेताहरू विश्वव्यापी तापमानलाई १.५ डिग्री सेल्सियसको सीमाभन्दा कम राख्नका लागि आवश्यक उपायहरू लिन विफल रहे। विश्वव्यापी तापमान वृद्धिको प्रमुख कारकका रूपमा रहेको जीवाश्म इन्धनको उत्पादन र प्रयोगलाई सम्बोधन गर्न राज्यहरूले थप अस्वीकार गरे।

यस तापक्रम वृद्धिलाई रोक्नको लागि विश्वव्यापी सहयोग प्रभावकारी भएन र सबै जीवाश्म इन्धनहरूलाई चरणबद्ध रूपमा प्रयोग गर्न छाड्ने विषयमा महत्त्वपूर्ण प्रतिबद्धताहरू हाँसिल गर्ने सवालमा वार्ताहरू असफल रहे। जलवायु प्रकोपबाट सबैभन्दा बढी प्रभावित देशहरूको लागि कोष उपलब्ध गराउने (funding) सवालमा एउटा सफलता मिल्यो: हानि र क्षति कोषको स्थापना जलवायु संकटको अग्रपंक्तिमा रहेका मानिसहरूका लागि एउटा आशाको किरण हो। यद्यपि, कोष सञ्चालन हुन सकेको छैन र धनी देशहरूले सन् २००९ देखि विकासोन्मुख राष्ट्रहरूलाई दिने वाचा गर्दै आएको जलवायुसम्बन्धी वार्षिक १०० बिलियन अमेरिकी डलरको कोष अझै पनि वितरण हुन सकेको छैन।

यसैबीच, छवटा ठूला पश्चिमी तेल कम्पनीहरूले सन् २०२२ मा अमेरिकी डलर २०० बिलियन भन्दा बढी कर तिर्नु अधिको कीर्तिमानी मुनाफा हाँसिल गरेका छन्। यो असाधारण संचय रूसले युक्रेनमा गरेको आक्रमणको कारण मूल्यमा भएको वृद्धिको उपजका रूपमा मात्रै सीमित छैन। यसले विश्वको जलवायु र वातावरणमा जीवाश्म इन्धन उद्योगहरूले पुर्याएको क्षतिका सवालमा ती उद्योगहरूको जबर्जस्त बेवास्ता तथा उक्त क्षतिको लागि क्षतिपूर्ति र उपचारात्मक कार्यका सवालमा तिनीहरूको कठोर दृष्टिकोणलाई समेत प्रतिबिम्बित गर्दछ।

दोहोरो मापदण्ड

कोभिड-१९ महामारीको समयमा र अब अहिले युक्रेन युद्धको सन्दर्भमा दोहोरो मापदण्डको प्रदर्शनमा बढोत्तरी भएको छ। धनी राष्ट्रहरूले कोभिड-१९ का खोपहरू थुपारेर बहुपक्षीय पुनर्वितरण प्रणालीलाई कमजोर बनाएका छन् र यसले विद्यमान असमानतालाई थप गहिरो बनाउन योगदान पुऱ्याएको छ। सन् २०२२ मा यो दोहोरो मापदण्डमा बदलाव आएको खासै प्रमाण रहेन। धनी देशहरूले विकासोन्मुख देशहरूलाई ऋणको तीब्र बोझबाट मुक्त गर्नका लागि कुनै कदम चाल्न सकेनन्।

युक्रेन विरुद्ध रूसी आक्रमण विश्वव्यापी मूल्यमान्यता र उक्त मान्यतालाई कायम राख्न तय गरिएको बहुपक्षीय प्रणाली विरुद्धको पनि युद्ध हो। त्यस युद्ध जित्नका लागि पश्चिमी जगतले केवल आफ्ना स्वार्थहरू जोखिममा रहेकै कारण अन्य देशहरूमा भएका उस्तै खाले आक्रमणहरूलाई प्रभावकारी रूपमा समर्थन गर्न मिल्दैन। वास्तवमा, साउदी अरेबिया र इजिप्टमा भएका मानवअधिकार उल्लङ्घनमा पश्चिमाहरूको चर्को मौनता र अन्य द्वन्द्वहरूको कतिपय मानवता विरुद्धको अपराध सरहका गम्भीर मानवअधिकार प्रभाव तथा ती द्वन्द्वहरूबाट जोगिन भागेका शरणार्थीहरूको संरक्षणमा उनीहरूले देखाएका फरक खाले प्रतिक्रियाले पश्चिमाहरूको दोहोरो मापदण्ड प्रदर्शित भएको छ।

सन् २०२२ मा इजरायल र अधीनस्थ क्षेत्रहरूमा रंगभेदको प्रणाली थप मजबुत भयो। लगातारका इजरायली सरकारहरूले थप प्यालेस्टिनीहरूलाई उनीहरूको घरबाट जबर्जस्ती निष्कासन गर्ने, अवैध बस्तीहरू विस्तार गर्ने र अधीनस्थ वेस्ट बैकमा अवस्थित बस्ती र चौकीहरूलाई वैध बनाउने उपायहरू ल्याए। त्यो दमन प्रणालीको अन्त्यको माग गर्नुको सट्टा धेरै पश्चिमी सरकारहरूले इजरायलको रंगभेदी प्रणालीको निन्दा गर्नेहरूलाई आक्रमण गर्ने विकल्प रोजे। रूसी आक्रमणबाट भागेका युक्रेनी शरणार्थीहरूका लागि खुला रहेको युरोपियन युनियनको ढोका अफगानिस्तान र सिरियाका युद्ध र दमनबाट भाग्नेहरूका लागि भने बन्द रह्यो। सन् २०२१ को सेप्टेम्बर र २०२२ को मे बीचमा संयुक्त राज्य अमेरिकाले २५,००० भन्दा बढी हाइटीयनहरूलाई निष्कासन गर्‍यो र काला जाति विरोधी नस्लवादको जरामा आधारित हुँदै धेरैलाई यातना र अन्य दुर्व्यवहार गर्‍यो।

यस्ता उदाहरणहरूले मानवअधिकारको विषयमा पश्चिमाहरूको समर्थन छानिछानि व्यवहार गर्ने र आफ्नै स्वार्थमा आधारित रहने बाँकी विश्वसामू पुष्टि गर्नु र यसले युकेनको पक्षमा विश्वव्यापी समर्थनलाई कमजोर पारेको छ। ती दोहोरो मापदण्डले पश्चिमी शक्तिलाई मात्र फाइदा पुर्याएको छैन। उइगुर र अन्य मुस्लिम अल्पसंख्यकहरू विरुद्ध गरिएका मानवताविरुद्धको अपराध सरहका ठूला मानवअधिकार उल्लङ्घनका बाबजुत चीनले संयुक्त राष्ट्र सङ्घको महासभा र मानवअधिकार परिषद्द्वारा भएको अन्तर्राष्ट्रिय निन्दाबाट टाढिने कार्य जारी राख्यो।

राष्ट्रिय स्तरमा अधिकारको संरक्षण

रूसी आक्रमणप्रति विश्वले दर्शाएको प्रतिक्रियाले मूल्यमान्यतामा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय प्रणाली र कानुनी शासनको नयाँ युगको सङ्केत गरेको छ भन्ने कुनै पनि खाले तर्कलाई पनि राज्यहरूमा आफ्नै घरभित्र मानवअधिकार संरक्षणमा देखिएको स्पष्ट गिरावटले कमजोर तुल्याइदिएको छ।

ब्राजिल, क्यानडा, स्वीडेन, तान्जानिया, भियतनाम र अन्य ठाउँमा कर्पोरेट वा राज्यद्वारा आदिवासी जनजातिहरूको भूमि कब्जा हुनबाट राज्यहरूले संरक्षण गर्न नसक्दा उनीहरूको मानवअधिकार उल्लङ्घन भएको छ।

संयुक्त राज्य अमेरिकाको सर्वोच्च अदालतले गर्भपतनको पहुँचमा रहेको लामो समयदेखिको संवैधानिक प्रत्याभूतिलाई उल्ट्यायो, जसले लाखौं महिला, केटीहरू र अन्य मानिसहरूको जीवनको अधिकार, सुरक्षा र गैर-विभेद लगायतका महत्त्वपूर्ण अधिकारहरूको अभ्यासलाई जोखिममा पार्ने काम गरेको छ। अफगानिस्तानमा, सार्वजनिक रूपमा नै महिलाहरूलाई पुरुषहरूको अधिनमा रहेको घोषणा गर्दै तालिबानले महिला र किशोरीहरूको शिक्षा, रोजगारी र स्वायत्तताको अधिकारलाई इन्कार गर्दै कठोर प्रतिबन्धहरू लगायो। इरानमा "नैतिक प्रहरी"ले गलत तरिकाले टाउकोमा स्कार्फ लगाएको कारण माशा अमिनीलाई हत्या गर्नु जसका कारण भएको राष्ट्रव्यापी विरोध प्रदर्शनमा धेरै महिला र किशोरीहरूलाई घाइते बनाउने, हिरासतमा लिने वा मारिने कार्य भयो।

विरोध गर्ने र अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको अधिकारमा भएको क्षतिकरणले सन् २०२२ मा गम्भीर स्वरूप धारण गरेको छ। युकेनमा भएको युद्धको उल्लेख मात्रै गरेकोमा समेत रूसी संचार गृहहरूलाई अदालतमा मुद्दा हालि बन्द गर्ने काम गरियो। अफगानिस्तान, इथियोपिया, म्यानमार, रूस र विश्वका दर्जनौं देशमा पत्रकारहरूलाई जेलमा हालियो। मानिसलाई चुप लगाउन, सार्वजनिक सम्मेलन रोक्न वा गलत सूचना प्रवाहका लागि प्रविधिलाई धेरैका विरुद्ध हतियारको रूपमा प्रयोग गरिएको थियो। हामीले इरान, पेरु र श्रीलंकामा देखे जस्तै शान्तिपूर्ण प्रदर्शनकारीहरूले लाठी, अश्रु ग्यास र रबरका गोलीदेखि लिएर फलामका गोली र बारूदसम्मका हतियारहरूको निरन्तर बढ्दो भण्डारणको सामना गरे। संयुक्त अधिराज्यको क्षयकारी कानुनले शान्तिपूर्ण विरोध गर्ने अधिकारलाई खुम्च्याउँदै प्रहरीको शक्तिलाई बढाएको छ।

अफगानी महिलाहरूले तालिबानी शासनको विरोध गर्न सडकमा उत्रिएका तथा इरानी महिलाहरूले देशको अपमानजनक र जबर्जस्ती घुम्टो लगाउने कानुनको विरोधमा आफ्नो कपाल काटेको भिडियोहरू पोस्ट गरेको लगायतका अवज्ञाका प्रतिकारत्मक कार्यहरूलाई हामीले देखेका छौं। यस्तो दमनका बीचमा अझै पनि हजारौं मानिसहरू चिठी लेख, निवेदनमा हस्ताक्षर गर्न र विरोध प्रदर्शका लागि सडकमा उत्रिएका छन् भन्ने थाहा पाउँदा हामीलाई केही सान्त्वना मिल्न सक्छ। यसले सत्तामा रहेकाहरूको लागि परिवर्तनको माग गर्ने तथा स्वतन्त्र र सामूहिक रूपमा भेला हुने हाम्रो अधिकारलाई खोस्न नसकिने कुराको स्मरणको रूपमा काम गर्नुपर्दछ।

निष्कर्षमा

सन् २०२२ अन्तर्राष्ट्रिय व्यवस्थाका लागि एउटा नयाँ मोड हुन सक्छ। सन् २०२१ मा अफगानिस्तानबाट अस्त व्यस्त तवरमा अमेरिकी सेना फिर्ताको क्रममा कल्पना सम्म गर्न गाह्रो रहेको अमेरिका र अन्य पश्चिमी शक्तिहरू बीचको सहयोगले सन् २०२२ मा भने सुधारको बाटो समाउँदै एट्लान्टिक गठबन्धनको भने नवीकरण भएको थियो।

तर मानवअधिकारको मोर्चामा भने कुनै नयाँ मोड आएको छैन। बरु, ओरालो यात्रा निर्वाध जारी रह्यो। रसियाको आक्रमणले दण्डहीनताका साथ अन्तर्राष्ट्रिय कानूनको दशकौँदेखि उल्लङ्घन गर्दै आएका शक्तिशाली राष्ट्रहरूले पहिल्यैदेखि कमजोर पारेको अन्तर्राष्ट्रिय बहुपक्षीय प्रणालीलाई थप अस्थिर बनाउन मद्दत गर्‍यो। जलवायु संकट,

अन्य लामो समयदेखि चलिरहेका द्वन्द्वहरू र विश्वभरका मानवीय पीडाहरूमा लगानी गर्नुपर्ने स्रोत र ध्यानलाई युद्धले अन्यत्र मोड्यो।

रूसद्वारा युक्रेनमा भएको आक्रमणमा प्रदर्शित प्रतिक्रिया र संयुक्त राष्ट्रसङ्घको बडापत्रको अन्य धेरै उल्लङ्घनहरूमा पश्चिमा जगतले दर्शाएको अति न्यून प्रतिक्रियाले पनि उसको दोहोरो मापदण्डलाई उजागर गरेको थियो। यसले अस्थिरता र दण्डहीनतालाई थप बढायो।

यदि रूसको आक्रामक युद्धले विश्वको भविष्यका लागि केही देखाउँछ भने यो प्रभावकारी र निरन्तर लागू हुने नियमहरूमा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय व्यवस्थाको महत्त्व हो। युक्रेनको समर्थनमा गठबन्धनको नेतृत्व गर्नेहरूले आफ्नो प्रयासलाई अगाडि बढाउनु पर्छ र विश्वको बहुसंख्यक जनसंख्यालाई लाभ पुग्ने अन्तर्राष्ट्रिय प्रणालीप्रति नयाँ प्रतिबद्धताको लागि अरूसँग साझेदारी गर्नुपर्छ।

सन् २०२३ ले विश्व युद्धको खरानीबाट सिर्जना गरिएको दस्तावेज मानवअधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रको ७५ औँ वार्षिकोत्सव मनाउँनेछ। लाखौँ जीवनको मूल्यमा आएको स्वतन्त्रता र सिद्धान्तहरूद्वारा साँच्चिकै अडिग रहनका लागि संसारले पुनः जल्नु पर्ने अवस्थाका लागि प्रतीक्षा नगरौँ। सन् २०२३ मानवअधिकार पालनाका लागि एउटा नयाँ मोड बन्नुपर्दछ: विश्वका नेताहरूबाट यो भन्दा अलिकति पनि कमी भनेको विश्वासघात हो जसले संसारलाई रसातलमा लैजान सक्छ।

आग्नेस कलामार, महासचिव, एम्नेस्टी इन्टरनेसनल

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल

प्रेस विज्ञप्ति

रूसद्वारा युक्रेनमा भएको आक्रमणमा प्रदर्शित प्रतिक्रियाले विश्वव्यापी सङ्कटलाई सामना गर्न अयोग्य सावित अन्तर्राष्ट्रिय व्यवस्थाको उजागर गरेको छ

- सन् २०२२ को एम्नेस्टी इन्टरनेसनलको वार्षिक प्रतिवेदनले मानवअधिकारमा संसारभर दोहोरो मापदण्ड रहेको र सबैतिर एकै तवरमा लागू हुने मानवअधिकार र विश्वव्यापी मूल्यको वरिपरि एकताबद्ध हुनमा भएको अन्तर्राष्ट्रिय समुदायको असफलतालाई प्रकाश पारेको छ।
- युक्रेन विरुद्ध रूसको आक्रामकताप्रति पश्चिमाहरूले देखाएको कडा प्रतिक्रिया र इजरायल, साउदी अरेबिया तथा इजिप्टलगायतका आफ्ना केही सहयोगीहरूद्वारा भएका गम्भीर उल्लङ्घनमा उनीहरूले देखाएको अर्थपूर्ण प्रतिक्रियाको खेदजनक अभावलाई तुलना गर्दा आकाश पातालको फरक देखिन्छ।
- राष्ट्रहरूले देशभित्र अधिकारको संरक्षण र सम्मान गर्न असफल हुँदा महिलाको अधिकार र विरोध गर्ने स्वतन्त्रता खतरामा परेको छ।
- मानवअधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र अनुमोदन भएको ७५ वर्ष पुग्दै गर्दा एम्नेस्टी इन्टरनेसनल विधिमा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय प्रणाली मानवअधिकारको जगमा स्थापित हुनुपर्ने र यो सबैलाई, सबै ठाउँमा लागू गरिनुपर्छ भन्ने कुरामा जोड दिन्छ।

सन् २०२२ मा युक्रेनमा रूसको व्यापक आक्रमणका कारण धेरै युद्ध अपराधहरू भए, विश्वव्यापी ऊर्जा र खाद्य संकट उत्पन्न भयो र कमजोर बहुपक्षीय प्रणाली थप विथोलिन खोज्यो। यस घटनाले क्रेमलिनको आक्रामकताप्रति जोडदार प्रतिक्रिया जनाएका तर अन्यत्रका गम्भीर उल्लङ्घनलाई सहेका वा उक्त उल्लङ्घनमा स्वयं सहभागी भएका पश्चिमी राष्ट्रहरूको पाखण्डीपनलाई पनि उजागर गरेको छ, एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले आज विश्वको मानवअधिकार अवस्थाबारे आफ्नो वार्षिक विश्लेषण सार्वजनिक गर्दै सो कुरा बतायो।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल प्रतिवेदन २०२२/२३: विश्वको मानवअधिकार अवस्था (Amnesty International Report 2022/23: The State of the World's Human Rights) ले विश्वभर भइरहेका मानवअधिकारको दुर्व्यवहारका सवालमा देखिएको दोहोरो मापदण्ड र अपर्याप्त प्रतिक्रियाले गर्दा साउदी अरेबियाको मानवअधिकारको अभिलेखका सवालमा चर्को मौनता, इजिप्टको अवस्थामा अकर्मण्यता र प्यालेस्टाइनीहरू विरुद्ध इजरायलको रंगभेदी प्रणालीको बारेमा विरोध गर्न इन्कारी गर्ने लगायतका असंगत कार्यका साथै दण्डहीनता र अस्थिरतालाई बढावा दिएको देखाएको छ।

प्रतिवेदनले चीनले आफूले गरेको मानवता विरुद्धको अपराधमा अन्तर्राष्ट्रिय कारबाहीलाई रोक्नका लागि बाहुबली रणनीतिको प्रयोगका साथै इथियोपिया, म्यानमार र यमनलगायत देशमा जारी हजारौं मानिसहरूको हत्या भइरहेको द्वन्द्वहरूमा पर्याप्त प्रतिक्रिया जनाउन सदस्य राष्ट्रहरूकै स्वार्थ टकरावले जेलिएको विश्वव्यापी र क्षेत्रीय संस्थाहरूको विफलतालाई पनि उजागर गरेको छ।

“युक्रेनमा रूसद्वारा भएको आक्रमण भनेको अन्तर्राष्ट्रिय कानूनलाई अवहेलना गर्न सकिन्छ र मानवअधिकार उल्लङ्घनमा कुनै परिणाम भोग्नु पर्दैन भनेर जब राष्ट्रहरूले सोच्छन् त्यस्तो अवस्थामा हुने परिणामको एउटा डरलाग्दो उदाहरण हो” एम्नेस्टी इन्टरनेसनलकी महासचिव आग्नेस कालामारले भनिन्।

“मानवअधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रलाई ७५ वर्षअघि दोस्रो विश्वयुद्धको खरानीबाट तयार पारिएको थियो। सबै मानिसहरूको अधिकार र मौलिक स्वतन्त्रताहरू रहेको हुन्छ भन्ने कुरा नै यसको मूल मर्म हो। विश्वव्यापी शक्ति गतिशीलता अराजकतामा रहेको बेलामा मानवअधिकारहरू उत्तिकै बीचमा हराउन सक्दैनन्। विश्व बढ्दो अस्थिर र खतरनाक वातावरणमा अघि बढिरहेको सन्दर्भमा मानवअधिकारले संसारलाई मार्गनिर्देशन गर्नुपर्छ। हामीले यो संसार फेरी जल्ने अवस्थाको प्रतीक्षा गर्नु हुँदैन।”

निर्लज्ज दोहोरो मापदण्डले थप दुर्व्यवहारका लागि मार्ग प्रशस्त गर्दछ

युक्रेनमा रूसको व्यापक आक्रमणले हालैको इतिहासमा युरोपको सबैभन्दा नराम्रो मानवीय र मानवअधिकार सङ्कटकालको सुरुवात गर्‍यो। द्वन्द्वले सामूहिक विस्थापन, युद्ध अपराध र विश्वव्यापी ऊर्जा र खाद्य असुरक्षा मात्र नभई आणविक युद्धको डरलाग्दो त्रासलाई पनि बढाएको छ।

पश्चिमा जगतले मस्कोमा आर्थिक प्रतिबन्ध लगाएर र किभमा सैन्य सहायता पठाएर, अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतले युक्रेनमा भएको युद्ध अपराधको अनुसन्धान सुरु गरेर र संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभाले रूसद्वारा भएको आक्रमणलाई आक्रामक कार्यको रूपमा निन्दा गर्न मतदान गरेर रूसद्वारा भएको आक्रमणमा द्रुत तरिकाले प्रतिक्रिया जनाएको थियो। तर, यो बलियो र स्वागतयोग्य प्रतिक्रिया रूस र अन्य राष्ट्रहरूद्वारा पहिले भएका व्यापक उल्लङ्घनहरूमा भएको प्रतिक्रिया र इथियोपिया र म्यानमारका द्वन्द्वहरूमा विद्यमान दयनीय प्रतिक्रियाको बीच आकाश र जमिनको फरक रहेको छ।

“विश्व प्रणालीले यदि रूसलाई चेचेन्या र सिरियामा अभिलेख गरिएका अपराधहरूको लागि जवाफदेही बनाउने काम गरेको भए युक्रेन र अन्यत्र त्यसबेला र अहिले हजारौंको ज्यान बचन सक्थ्यो। यसको साटो, अहिले हामीसँग थप पीडा र विनाश सिवाय अरु केही छैन,” आग्नेस कालामारले भनिन्।

“यदि रूसको आक्रामक युद्धले विश्वको भविष्यको लागि केही देखाउँछ भने त्यो भनेको प्रभावकारी र समान तवरमा लागू हुने विधिहरूमा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय व्यवस्थाको महत्त्व हो। संसारका सबैलाई फाइदा हुने विधिमा आधारित व्यवस्थाका लागि आफ्ना प्रयासहरूलाई नवीकरण गर्नका लागि सबै राष्ट्रहरूले कदम चाल्नुपर्दछ।”

सन् २००६ मा संयुक्त राष्ट्र संघले हताहतिहरूको व्यवस्थित रूपमा अभिलेख गर्न थाले यता अधिनस्थ वेस्ट ब्याङ्कका प्यालेस्टाइनीहरूका लागि सन् २०२२ सबैभन्दा घातक वर्षहरूमध्ये एक सावित हुन पुग्यो जसमा दर्जनौं बालबालिका सहित लगभग १५२ जनालाई इजरायली फौजले हत्या गरेको थिए। इजरायली अधिकारीहरूले प्यालेस्टाइनीहरूलाई उनीहरूको घरबाट जबर्जस्ती निष्कासन गर्न जारी राखे र सरकारले कब्जा गरिएका वेस्ट ब्याङ्कका अवैध बस्तीहरू व्यापक रूपमा विस्तार गर्ने योजनाहरू ल्याएको छ। इजरायलको रंगभेदी प्रणालीको अन्त्यको माग गर्नुको सट्टा धेरै पश्चिमा सरकारहरूले यसको निन्दा गर्नेहरूलाई आक्रमण गर्ने कार्य गरे।

संयुक्त राज्य अमेरिका युक्रेनमा भएको रूसी उल्लङ्घनको स्पष्ट आलोचक रहेको छ र युद्धबाट भागेका हजारौं युक्रेनीहरूलाई आफ्नो देशमा स्वीकार गरेको छ, तर पनि कालाजाति विरोधी नक्षवादको जरामा आधारित नीति र अभ्यासहरूअन्तर्गत उसले सन् २०२१ को सेप्टेम्बर र सन् २०२२ को मे बीचमा २५,००० भन्दा बढी हाइटीका नागरिकहरूलाई निष्कासन गर्‍यो र धेरैलाई यातना र अन्य दुर्व्यवहारको शिकार बनायो।

रूसी आक्रमणबाट भागेका युक्रेनीहरूका लागि युरोपियन सदस्य राष्ट्रहरूले आफ्नो सीमाना खुला गरे जसले विश्वको सबैभन्दा धनी बलकहरूमध्ये एकको रूपमा रहेका उनीहरू सुरक्षा खोज्ने ठूलो संख्याका मानिसहरूलाई ग्रहण गर्न र उनीहरूलाई स्वास्थ्य, शिक्षा र आवासमा पहुँच दिन सक्षम छन् भन्ने देखायो। यद्यपि, धेरैले सिरिया, अफगानिस्तान र लिबियामा युद्ध र दमनबाट भागेकाहरूका लागि आफ्नो ढोका बन्द राखे।

"युक्रेनमा रूसद्वारा भएको आक्रमणमा प्रदर्शित प्रतिक्रियाले हामीलाई यदि राजनीतिक इच्छाशक्ति भएमा के कति गर्न सकिन्छ भन्ने कुराको प्रमाण दिएको छ। हामीले विश्वव्यापी निन्दा, अपराधको अनुसन्धान र शरणार्थीहरूका लागि सीमानाहरू खोलिएका देख्यौं। सबैखाले व्यापक मानवअधिकार उल्लङ्घनलाई संबोधनका लागि यो प्रतिक्रियाले एउटा ठोस खाकाको काम गर्नु पर्दछ," आग्नेस कालामारले भनिन्।

पश्चिमाहरूको दोहोरो मापदण्डले चीन जस्ता देशहरूलाई हौसला प्रदान गर्‍यो र इजिप्ट र साउदी अरेबियालाई आफ्नो मानवअधिकारको अभिलेखका सम्बन्धमा हुने आलोचनाबाट बच्न, बेवास्ता गर्न र पन्छाउन सहज बनायो।

उद्घुर र अन्य मुस्लिम अल्पसंख्यकहरू विरुद्ध मानवता विरुद्धको अपराधसम्मको व्यापक मानवअधिकार उल्लङ्घनका बावजुद बेजिङ संयुक्त राष्ट्रसङ्घको महासभा, सुरक्षा परिषद् र मानवअधिकार परिषद्को अन्तर्राष्ट्रिय निन्दाबाट उम्कियो।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय मानवअधिकार परिषद्ले रूसको मानवअधिकारको अवस्थासम्बन्धी विशेष प्रतिवेदक र इरानमा भएको विरोध प्रदर्शनको घातक दमनलाई ध्यानमा राख्दै इरानका लागि एउटा अनुसन्धान संयन्त्रको स्थापना गर्‍यो। तर परिषद्ले चीनको सिन्जियाङमा मानवता विरुद्धको सम्भावित अपराधमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घको आफ्नै निष्कर्षका बारेमा थप अनुसन्धान वा छलफल नगर्ने भनी मतदान गर्‍यो र फिलिपिन्ससँग सम्बन्धित एउटा प्रस्तावलाई निरन्तरता दिएन।

"राष्ट्रहरूले मानवअधिकार कानूनलाई घटना अनुसार *केस-बाइ-केस* प्रयोग गरेर आडम्बर र खुलेआम दोहोरो मापदण्डको प्रदर्शन गरे। राष्ट्रहरूले एक समयमा मानवअधिकार उल्लङ्घनको आलोचना गर्ने र अर्को समय आफ्नो स्वार्थ खतरामा पर्ने कारण अन्य देशहरूमा भएका उस्तै दुर्व्यवहारहरूलाई बेवास्ता गर्न सक्दैनन्। यो अनुचित छ र यसले विश्वव्यापी मानवअधिकारको समग्र बनावटलाई कमजोर बनाउँछ" आग्नेस कालामारले भनिन्।

"अबको आवश्यकता भनेको अहिलेसम्म आफ्नो अडान कायम गर्न नसकेका राष्ट्रहरूले संसारको जहाँसुकै भएका मानवअधिकार दुर्व्यवहारका विरुद्ध स्पष्ट अडान लिनका लागि जोखिमता उठाउन अघि सर्नुपर्दछ। मानवअधिकारको संरक्षण र संवर्धनका लागि हामीलाई सबै राष्ट्रहरूबाट कम कपट, कम निराशावाद र बढी एकरूप, सिद्धान्तनिष्ठ र महत्वाकांक्षी कार्यको खाँचो छ।"

विश्वभरी असहमतिको निर्मम दमन

सन् २०२२ मा रूसमा फरक मत राखेहरू (dissenters) विरुद्ध मुद्धा चलाइयो र युक्रेनसँगको युद्धको बारेमा उल्लेख गरेका कारणले मात्रै पनि संचार गृहहरू बन्द गरियो। अफगानिस्तान, द्रन्द्र भड्केका इथियोपिया, म्यानमार, रूस, बेलारूस लगायत विश्वका अन्य दर्जनौं देशहरूमा पत्रकारहरू बन्दी बनाइए।

अष्ट्रेलिया, भारत, इन्डोनेसिया र बेलायतमा अधिकारीहरूले प्रदर्शनहरूलाई संकुचन गर्ने गरी नयाँ कानून पारित गरे भने श्रीलंकाले खस्कँदो आर्थिक संकट विरुद्ध उठेको व्यापक आन्दोलनलाई दबाउन सङ्घटकालीन अधिकारहरू प्रयोग गर्यो। अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता र शान्तिपूर्ण भेला हुने स्वतन्त्रतालाई कमजोर पार्ने गरी बेलायतको कानूनले प्रहरी अधिकृतहरूलाई "ठूलो स्वरमा गरिने विरोध (noisy protests)" लाई प्रतिबन्ध लगाउने समेतको व्यापक अधिकार प्रदान गरेको छ।

चुप लगाउन, सार्वजनिक भेला रोक्न वा विकृत सूचना फैलाउनका लागि प्रविधिलाई धेरैका विरुद्धमा हतियार बनाइयो।

इरानमा दशकौंको दमन विरुद्धको अभूतपूर्व विद्रोहको प्रतिक्रियामा इरानी अधिकारीहरूले गोली, धातुका छर्राहरू, अश्रु ग्यास र कुटपिट लगायत गैरकानुनी बलको प्रयोग गरे। दर्जनौं बालबालिका सहित सयौं मानिसहरूको मृत्यु भयो।

पेरुमा डिसेम्बरमा पूर्व राष्ट्रपति कास्टिलोको बहिर्गमन पछिको राजनीतिक संकटको समयमा भएको विरोध प्रदर्शनलाई दबाउन र विशेषगरी आदिवासी र 'क्याम्पेसिनोहरू' विरुद्ध पेरुका सुरक्षा बलहरूले गैरकानुनी बल प्रयोग गरे। पत्रकार, मानवअधिकार रक्षक र राजनीतिक विपक्षीहरूले जिम्बाब्वे, मोजाम्बिक लगायत देशहरूमा दमनको सामना गरे।

विरोध गर्ने अधिकार माथिको बढ्दो खतराहरूको प्रतिक्रिया स्वरूप शान्तिपूर्ण भेला हुन पाउने स्वतन्त्रताको मौलिक अधिकारमा खलल पार्ने राज्यहरूको तीव्र प्रयासहरूका विरुद्ध इन्टरनेसनलले सन् २०२२ मा एउटा विश्वव्यापी अभियान सुरु गर्यो। यस अभियानको एक अभिन्न अंगको रूपमा एम्नेस्टीले स्वरूपैले दुर्व्यवहारजन्य रहेका कानून कार्यान्वयनका उपकरणहरूको उत्पादन र व्यापारउपर प्रतिबन्ध लगाउने र यातना वा अन्य दुर्व्यवहारको लागि प्रायः प्रयोग हुने कानून कार्यान्वयनका उपकरणहरूको व्यापारलाई नियन्त्रण गर्ने यातना-मुक्त व्यापार सन्धि अपनाउन आह्वान गर्दछ।

राज्यहरूले अधिकारको संरक्षण र सम्मान गर्न नसक्दा महिलाहरू मारमा परेका छन्

विमतिको दमन र मानवअधिकारका सम्बन्धमा असंगत दृष्टिकोणहरूका कारण महिला अधिकारमाथि प्रतिकूल असर पर्यो।

लाखौं महिला, किशोरी र गर्भवती हुन सक्ने व्यक्तिहरूको जीवन, स्वास्थ्य, गोपनीयता, सुरक्षा र विभेद विरुद्धको अधिकार लगायत अन्य मानवअधिकारहरूलाई खतरामा पार्ने गरी गर्भपतनको अधिकारमा लामो समयदेखि रहेको संवैधानिक प्रत्याभूतिलाई संयुक्त राज्य अमेरिकाको सर्वोच्च अदालतले उल्ट्यायो।

सन् २०२२ को अन्त्यसम्ममा धेरै अमेरिकी राज्यहरूले गर्भपतनको पहुँचमा प्रतिबन्ध वा कटौती गर्ने कानूनहरू पारित गरे भने महिलाहरूलाई गर्भपतन चक्कीहरूमा पहुँच प्राप्त गर्न मद्दत गरेकोमा पोल्याण्डमा अभियन्ताहरूलाई अभियोजन गरियो।

संयुक्त राज्य अमेरिकामा आदिवासी महिलाहरूले असमानुपातिक रूपमा उच्च दरको बलात्कार र अन्य यौन हिंसाको सामना गरिरहे। पाकिस्तानमा परिवारका सदस्यहरूद्वारा गरिएका कैयन बहुचर्चित महिला हत्याका घटनाहरू जानकारीमा आए। यद्यपि पाकिस्तानको राष्ट्रिय सभाले सन् २०२१ देखि विचाराधिन घरेलु हिंसासम्बन्धी कानूनलाई पारित गर्न सकेन। भारतमा जातमा आधारित अन्य घृणाका अपराधहरूका साथै दलित र आदिवासी महिलाहरू विरुद्ध हिंसाका घटनाहरू दण्डहीनताका साथ घटे।

अफगानिस्तानमा तालिबानले जारी गरेका कैयन फर्मानहरूका कारण महिला र किशोरीहरूको व्यक्तिगत स्वायत्तता, शिक्षा, रोजगारी र सार्वजनिक स्थानहरूमा पहुँचको अधिकारमा उल्लेखनीय गिरावट देखियो। इरानमा "नैतिकता प्रहरी" ले मासा (जिना) अमिनीलाई उनले आफ्नो हेडस्कार्फबाट थोरै कपाल देखाएको कारण हिंस्रक तवरले गिरफ्तार गर्‍यो र केही दिनपछि उनलाई यातना दिइएको भन्ने विश्वसनीय रिपोर्टको बीचमा उनको हिरासतमा मृत्यु भयो जसका कारण देशव्यापी विरोध प्रदर्शन भयो जसमा धेरै महिला र किशोरीहरू घाइते भए, हिरासतमा लिइए वा मारिए।

"महिला र किशोरीहरूको शरीर, तिनीहरूको यौनिकता र तिनीहरूको जीवनलाई नियन्त्रण गर्ने राष्ट्रहरूको भोकले हिंसा, उत्पीडन र अवरुद्ध सम्भावनाको एउटा भयानक विरासत पैदा हुन्छ," आग्नेस कालामारले भनिन्।

मानवताका निम्ति रहेका खतराहरू विरुद्धको विश्वव्यापी कारबाही खेदजनक रूपमा अपर्याप्त छ

सन् २०२२ मा कोभिड-१९ को महामारीले पैदा गरेका परिणामहरूका कारण विश्वले कष्ट भोगिरह्यो। जलवायु परिवर्तन र केही हदमा रूसद्वारा युक्रेनमा भएको आक्रमणबाट उत्पन्न भएको द्वन्द्व र आर्थिक झट्काले मानवअधिकारमाथिको जोखिमलाई थप जटिल बनायो।

आर्थिक सङ्कटका कारण अफगानिस्तानको ९७% जनसंख्या गरिबीमा बाँचिरहेका थिए। हाइटीमा व्यापक रूपमा फैलिएको गिरोहजन्य हिंसाले बढाएको राजनीतिक र मानवीय संकटका कारण ४०% भन्दा बढी जनसंख्याले चरम खाद्य असुरक्षाको सामना गर्नुपर्यो। तिब्र रूपमा भएको पृथ्वीको तापक्रम वृद्धिका कारण थप जटिल बनेको विषम मौसमी अवस्थाहरूले (extreme weather conditions) दक्षिण एसिया र अफ्रिकी सब-सहारा क्षेत्रका धेरै देशहरूमा भोकमरी र रोगहरू निम्तियो। पाकिस्तान र नाइजेरियामा बाढीले मानिसहरूको जीवन र जीविकोपार्जनमा विनाशकारी प्रभाव पार्यो र पानीजन्य रोगहरूको प्रकोपका कारण सयौंको ज्यान लियो।

यस पृष्ठभूमिमा देशहरू मानवताको सर्वोत्तम हितमा कार्य गर्न र जीवनको लागि सबैभन्दा ठूलो खतरातर्फ धकेल्ने मुख्य तत्वको रूपमा रहेको जीवाश्म इन्धनप्रतिको निर्भरतालाई सम्बोधन गर्न असफल भए। यो सामूहिक असफलता वर्तमान बहुपक्षीय प्रणालीको कमजोरीको अर्को ज्वलन्त उदाहरण थियो।

"व्यापक रूपमा फैलिएको द्वन्द्व, धात्र नसकिने ऋणको बोझमा रहेका राष्ट्रहरू र कर्पोरेट करको दुरुपयोग सहितको क्रूर विश्व अर्थतन्त्र, प्रविधिको हतियारीकरण, जलवायु संकट र शक्ति सन्तुलनमा भैरहेको परिवर्तन लगायतका एकआपसमा टकरावपूर्ण संकटहरूको आक्रमणले विश्व पीडित बनेको छ। यदि हाम्रा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू "उद्देश्य सार्थक" हुन सकेनन् भने हामी यी संकटहरूबाट बच्ने कुनै सम्भावना छैन", एग्नेस कालामार्ड भन्नुहुन्छ।

रुग्ण अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूमा सुधार आवश्यक छ

हाम्रो अधिकारहरूको रक्षा गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय संस्था र प्रणालीहरूलाई कमजोर पार्नुको सट्टा बलियो बनाउनु अपरिहार्य छ। त्यसको पहिलो चरण भनेको संयुक्त राष्ट्र सङ्घअन्तर्गतका मानवअधिकार संयन्त्रहरूले जवाफदेहिता र अनुसन्धानको प्राप्ति र न्याय प्रदान गर्न सक्ने गरी उनीहरूलाई आवश्यक आर्थिक श्रोत पूर्ण रूपमा प्रदान गर्नु हो।

संयुक्त राष्ट्रसंघको प्रमुख निर्णय गर्ने निकाय अर्थात् सुरक्षा परिषदलाई पनि परम्परागत रूपमा बेवास्ता गरिएका विशेषगरी दक्षिणी ध्रुवका (Global South) देशहरू र परिस्थितिहरूको पनि आवाज प्रतिबिम्बित हुने गरी सुधार गर्न एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले आह्वान गरिरहेको छ।

"वर्तमानको वास्तविकतालाई प्रतिबिम्बित गर्न अन्तर्राष्ट्रिय प्रणालीमा गम्भीर सुधार आवश्यक छ। संयुक्त राष्ट्रसंघ सुरक्षा परिषदका स्थायी सदस्यहरूलाई उनीहरूको भिटो शक्ति र विशेषाधिकारहरू निर्वाध रूपमा प्रयोग गर्न दिइराख्न सकिँदैन। परिषदको निर्णय प्रक्रियामा पारदर्शिता र कार्यक्षमताको अभावले सम्पूर्ण प्रणालीलाई चलखेल, दुरुपयोग र निष्क्रियताको शिकार बनाउँदछ", एग्नेस कालामारले भनिन्।

स्व-स्वार्थ सिद्धिमा लागेका सरकारहरूले हाम्रो मानवअधिकारलाई अग्र स्थानमा राख्न असफल हुँदा समेत मानवअधिकार आन्दोलनले के देखाएको छ भने यिनै राज्य व्यवस्थाहरूले संरक्षण गर्नुपर्ने मानिसहरूबाटै भने हामीले अझै प्रेरणा र आशा प्राप्त गर्न सक्दछौं।

महिलाअधिकार अभियानको निरन्तर सक्रियता र कानुनी लडाइँले कोलम्बियामा गर्भावस्थाको पहिलो २४ हप्तासम्म गरिने गर्भपतनलाई गैरअपराधीकरण गर्ने गरी त्यहाँको संवैधानिक अदालतको निर्णय प्राप्त गर्नमा योगदान पुऱ्यायो। दक्षिण सुडानमा सन् २०१७ मा १५ वर्षको उमेरमा मृत्युदण्डको सजाय सुनाइएको मागाई माटियोप न्गोडलाई जेलबाट रिहा गरिएको थियो। विश्वभरी हजारौं मानिसहरूले उनको स्वतन्त्रताको लागि अधिकारीहरूलाई पत्राचार गरेपछि उनको रिहाइ भएको थियो।

झुटा आरोपमा ग्वाटेमालामा चार वर्ष जेल जीवन बिताएपछि आदिवासी मायन वातावरणविद् बर्नार्डो काल जोललाई प्यारोलमा रिहा गरियो। स्पेनमा महिला आन्दोलनको वर्षौंको अभियान पछि त्यहाँको संसदले सहमतिलाई बलात्कारको कानुनी परिभाषाको केन्द्रमा राखेर एक कानून पारित गर्‍यो। काजकिस्तान र पपुवा न्युगिनीले मृत्युदण्डको सजायलाई खारेज गरे।

"अत्याचार र दुर्व्यवहारको सामना गर्दा सहजै निराश अनुभूति हुन सक्छ तर गत वर्ष मानिसहरूले हामी शक्तिहीन छैनौं भन्ने कुरा देखाएका छन्", आग्नेस कालामारले भनिन्।

"तालिबान शासनको विरुद्धमा अफगानी महिलाहरूद्वारा गरिएको जुलुस, अनिवार्य रूपमा सम्पूर्ण जिउ ढाक्ने लुगा लगाउनु पर्ने कानुनको विरोधमा इरानी महिलाहरूद्वारा भएको पूरा जिउ ढाक्ने लुगा नलगाई सार्वजनिक रूपमा हिँड्ने वा कपाल काट्ने कार्य लगायतका अवज्ञाका प्रतिकात्मक कार्यहरू हामीले देखेका छौं। पितृसत्ता र जातिवादद्वारा प्रणालीगत रूपमै उत्पीडनमा परेका लाखौं मानिसहरू राम्रो भविष्यको माग गर्दै सडकमा उत्रिए। त्यस्तो कार्य उनीहरूले विगतका वर्षहरूमा पनि गरेका थिए र सन् २०२२ मा पनि जारी राखे। यसले शक्तिमा रहेकाहरूलाई हाम्रो सम्मान, समानता र स्वतन्त्रतालाई आक्रमण गर्दा हामी मुकदर्शक बनेर बस्ने छैनौं भन्ने सम्झाउनेछ।"

समाप्त

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल

प्रेस विज्ञप्ति

दक्षिण एसिया: मानवअधिकारको क्षयीकरणमा व्यक्त प्रतिक्रियाले विश्वव्यापी सङ्कटलाई संबोधन गर्न अन्तर्राष्ट्रिय प्रणाली असक्षम रहेको उजागर

- सन् २०२२ को एम्नेस्टी इन्टरनेसनलको वार्षिक प्रतिवेदनले मानवअधिकारमा संसारभर दोहोरो मापदण्ड रहेको र सबैतिर एकै तवरमा लागू हुने मानवअधिकार र विश्वव्यापी मूल्यको वरिपरि एकताबद्ध हुनमा भएको अन्तर्राष्ट्रिय समुदायको असफलतालाई प्रकाश पारेको छ।
- युक्रेन विरुद्ध रुसद्वारा भएको आक्रमणप्रति पश्चिमाहरूले देखाएको कडा प्रतिक्रिया र अफगानिस्तानको खस्कंदो मानवअधिकार तथा श्रीलङ्का, पाकिस्तान, बङ्गलादेश, मालदिभ्स, भारत र नेपालमा विरोधको अधिकारमाथि भएको तीव्र दबावमा अर्थपूर्ण प्रतिक्रिया जनाउनमा देखिएको खेदजनक अभावलाई तुलना गर्दा आकाश पातालको फरक देखिन्छ।
- राष्ट्रहरूले देशभित्र अधिकारको संरक्षण र सम्मान गर्न असफल हुँदा महिलाको अधिकार र विरोध गर्ने स्वतन्त्रता खतरामा परेको छ।
- मानवअधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र अनुमोदन भएको ७५ वर्ष पुग्दै गर्दा एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले विधिमा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय प्रणाली मानवअधिकारको जगमा स्थापित हुनुपर्ने र यो सबैलाई, सबै ठाउँमा लागू गरिनुपर्छ भन्ने कुरामा जोड दिन्छ।

विश्वव्यापी द्वन्द्व, जलवायु परिवर्तन र विश्वव्यापी ऊर्जा र खाद्य संकटलाई संबोधन गर्ने दिशामा पर्याप्त प्रतिक्रिया जनाउन सदस्य राष्ट्रहरूकै स्वार्थ टकरावले जेलिएको विश्वव्यापी र क्षेत्रीय संस्थाहरूको विफलताले पहिलेदेखि नै कमजोर बनिसकेको बहुपक्षीय प्रणालीलाई थप बिथोलेको एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले आफ्नो वार्षिक विश्वव्यापी मानवअधिकार विश्लेषण सार्वजनिक गर्दै बताएको छ।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल प्रतिवेदन २०२२/२३: विश्वको मानवअधिकार अवस्था (Amnesty International Report 2022/23: The State of the World's Human Rights) ले विश्वभर भइरहेको मानवअधिकार ज्यादतीका सवालमा देखिएको दोहोरो मापदण्डले दण्डहीनता र अस्थिरतालाई बढाएको तथा अफगानिस्तानको खस्कंदो मानवअधिकार अभिलेख, श्रीलङ्काको बढ्दो आर्थिक सङ्कट र थुप्रै दक्षिण एसियाली देशमा भएको विमतिमाथिको दमन र अल्पसङ्ख्यकहरूको उत्पीडनमा अपर्याप्त प्रतिक्रिया व्यक्त भएको पाएको छ।

“मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र ७५ वर्षअघि सबै मानिसको अहरणीय अधिकार र मौलिक स्वतन्त्रतालाई मान्यता दिँदै सिर्जना गरिएको थियो। विश्वव्यापी आर्थिक गतिशीलता र परिवर्तनशील शक्ति संरचनाहरूले अराजकता फैलाइरहेको छ जसले गर्दा मानवअधिकारको विषय सहजै नदेखिने हुन पुगेको छ। दक्षिण एसिया अस्थिर र अप्रत्याशित भविष्यको छेउमा उभिएको अवस्थामा भएकोले सबै वार्ता र छलफलको केन्द्रमा अधिकारलाई राख्नु पहिले भन्दा अहिले अझ धेरै महत्त्वपूर्ण भएको छ,” एम्नेस्टी इन्टरनेसनलका बरिष्ठ निर्देशक डेप्रोस मुचेनाले भने।

असहमतिको निर्मम दमन

अन्याय, वञ्चितकरण र विभेदको विरुद्धमा यस क्षेत्रभरी मानिसहरू सडकमा उत्रिए तर अफगानिस्तान, बंगलादेश, भारत, नेपाल, मालदिभ्स, पाकिस्तान र श्रीलङ्का लगायतका अधिकांश देशहरूमा उनीहरूलाई तीव्र दमन गरियो र उनीहरू विरुद्ध कहिलेकाहीँ घातक बल सहित अत्यधिक बलको प्रयोग गरियो।

श्रीलङ्कामा व्यापक विरोध प्रदर्शनहरूलाई दबाउन सङ्कटकालीन अधिकारहरूको प्रयोग गरियो। खस्कंदो आर्थिक संकट

विरुद्ध उठेको व्यापक आन्दोलनलाई दबाउन लाइभ गोली, अश्रु ग्यास र पानीको फोहोरा प्रयोग गर्नाले प्रदर्शनकारीहरूको मृत्यु हुनुका साथै उनीहरू घाइते भए। श्रीलंकामा प्रदर्शनकारीहरूलाई पक्राउ गरियो, स्वेच्छाचारी रूपमा हिरासतमा राखियो र आतङ्कवादसँग सम्बन्धित र अन्य अपराधहरूको आरोप लगाइयो।

अफगानिस्तानमा शान्तिपूर्ण विरोध गर्नेहरूले स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी, यातना र जबर्जस्ती बेपत्ता व्यहोर्नुपर्ने। बंगलादेशमा प्रहरीले विद्यार्थी र श्रमिकहरूको विरोधलाई तितरबितर पार्न लाइभगोली, रबर गोली, साउन्ड ग्रेनेड र अश्रु ग्यास प्रयोग गरेको थियो। पाकिस्तानमा अभियन्ता र जबर्जस्ती बेपत्ता पारिएका व्यक्तिका परिवारका सदस्यहरूद्वारा गरिएको शान्तिपूर्ण विरोध प्रदर्शनलाई अधिकारीहरूले बलजपतीपूर्वक बिथोले। नेपालमा मिटरब्याजी साहुहरूबाट पीडित व्यक्तिहरूले गरेको आन्दोलनमा आन्दोलनकारीहरूलाई प्रहरीले लाठी चार्ज गर्यो र स्वेच्छाचारी रूपमा हिरासतमा लियो। भारतको झारखण्ड राज्यमा प्रदर्शनका क्रममा प्रहरीले एकजना १५ वर्षीय बालक र अर्का एकजना प्रदर्शनकारीलाई गोली हानी हत्या गर्यो।

धेरै देशहरूमा प्रेस स्वतन्त्रतामाथिको आक्रमण जारी रह्यो। अफगानिस्तानमा तालिबानको आलोचनात्मक रिपोर्टिङ गरेको कारण पत्रकारहरूले स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी र हिरासतको साथै यातना र अन्य दुर्व्यवहारको सामना गर्नुपर्ने। बंगलादेशमा आफ्नो रिपोर्टिङका कारण पत्रकारहरूले शारीरिक आक्रमण, न्यायिक हैरानी र अन्य प्रतिशोधको सामना गरिरहँदा एउटा मस्यौदा "तथ्याङ्क संरक्षण" कानुनले अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतामा थप कटौती हुने खतरा देखाएको छ। पाकिस्तानमा पत्रकार लगायत अन्यहरूलाई झूटा आरोपमा पक्राउ गरिएको कारण मिडियाकर्मीहरू बढ्दो दबावमा पनि परे।

त्यसैगरी, भारत सरकारले मानवअधिकार रक्षकहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय यात्रामा प्रतिबन्ध लगाएर र उनीहरूलाई कुनै पुर्पक्ष बिना हिरासतमा राखेर त्यहाँको मानवअधिकारको अवस्थाका बारेमा विदेशमा छलफल गर्नबाट रोक्ने प्रयास गर्यो। भारतमा गैरसरकारी संस्थाहरूलाई प्रताडना दिनका लागि सम्पत्ति शुद्धीकरणसम्बन्धी कानुन र अन्य बहानाबाजीहरूको प्रयोग गरियो। नेपालमा आफ्नो प्रस्तुतीका कारण जेल सजाय भोग्नेमा हास्य कलाकारहरू परे। माल्दिभ्समा पत्रकारलाई आफ्नो स्रोत खुलाउन बाध्य पार्न सकिने कानुन संसदले पारित गर्यो। उत्साहजनक कुरा के रहेको थियो भने माल्दिभ्स सरकारले सो कानुन संशोधन गर्ने विचार गरिरहेको थियो तर उसले कडा आलोचनाको सामना गर्नुपर्ने।

"दक्षिण एसियाली राष्ट्रहरूले मानवअधिकार कानुनलाई घटना अनुसार केस-बाइ-केस प्रयोग गरेर आडम्बर र खुलेआम दोहोरो मापदण्डको प्रदर्शन गरे। राष्ट्रहरूले आफ्नो वैश्विक र क्षेत्रीय राजनीतिसँग अनुकूल अवस्थामा मात्रै मानवअधिकार उल्लङ्घनको आलोचना गर्ने तर आफ्नै छरछिमेकमा भएका उस्तै दुर्व्यवहारहरूका सवालमा आफ्नो स्वार्थ जोखिममा पर्ने कारण मुकदर्शक बन्दछन्। यो कुरा नितान्त अनुचित हो र यसले विश्वव्यापी मानवअधिकारको आधारभूत संरचनालाई नै कम्जोर तुल्याउँछ," एम्नेस्टी इन्टरनेसनलकी दक्षिण एसिया क्षेत्रीय निर्देशक यामिनी मिश्रले भनिन्।

विरोध गर्ने अधिकार माथिको बढ्दो खतराहरूको प्रतिक्रिया स्वरूप शान्तिपूर्ण भेला हुन पाउने स्वतन्त्रताको मौलिक अधिकारमा खलल पार्ने राज्यहरूको तीव्र प्रयासहरूका विरुद्ध डट्नका निम्ति एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले सन् २०२२ मा [एउटा विश्वव्यापी अभियान](#) सुरु गर्यो।

राष्ट्रहरूले अधिकारको संरक्षण र सम्मान गर्न नसक्दा महिलाहरू मारमा

भारतमा सर्वोच्च अदालतले यौनकर्मिहरूको मर्यादाको अधिकारलाई स्थापित गर्दै र वैवाहिक स्थितिको बाबजुद सबै महिलालाई गर्भपतनमा पहुँच विस्तार गर्न विद्यमान कानूनको व्याख्या गर्दै दुई प्रगतिशील निर्णयहरू दियो।

यद्यपि यस क्षेत्रका धेरै जसो महिला र बालिकाहरूको वास्तविकता भनेको प्रणालीगत विभेद नै रह्यो।

अफगानिस्तानमा नयाँ आदेशहरूले महिला र किशोरीहरूको अधिकार र स्वतन्त्रतालाई थप प्रतिबन्धित गरेका कारण उनीहरू सार्वजनिक जीवन र ठाउँहरूबाट प्रभावकारी रूपमा नामेट भएका छन्। अन्य विविध प्रतिबन्धहरूका साथै

उनीहरूलाई सार्वजनिक पार्कहरूमा जान, गैरसरकारी संस्थाहरूमा काम गर्न, पुरुष संरक्षक बिना यात्रा गर्न, माध्यमिक विद्यालय र विश्वविद्यालयमा अध्ययन गर्न निषेध गरिएको छ।

नेपालमा महिलाहरूलाई समान नागरिकताको अधिकारबाट वञ्चित गरिएको छ र बलात्कारको घटनामा उजुरी हालने हदम्यादलाई विस्तार गरिएको भएता पनि उजुरी दर्ता गर्नको लागि विद्यमान अत्यधिक छोटो अवधि पीडितहरूको प्रभावकारी उपचारको लागि एउटा मुख्य बाधक बनेको छ।

यस क्षेत्रमा महिला हिंसा पनि विद्यमान रहेको छ। माल्दिभ्समा बढ्दो लैङ्गिक हिंसालाई सम्बोधन गर्नका लागि संयुक्त राष्ट्रसङ्घका विज्ञहरूले माल्दिभ्सका अधिकारीहरूलाई आह्वान गरेका थिए। बंगलादेशमा पति वा परिवारका अन्य सदस्यहरूद्वारा महिलाको बलात्कार वा हत्याका सयौं घटनाहरू अभिलिखित भए र त्यस्ता अपराधहरूमा दण्डहीनता व्यापक रूपमा रहेको छ। पाकिस्तानमा जीवन साथी वा परिवारका सदस्यहरूद्वारा भएको धेरै कुख्यात हत्याका घटनाहरू सूचनामा आए। तर २०२१ देखि विचाराधीन छ रहेको घरेलु हिंसासम्बन्धी कानूनलाई राष्ट्रिय सभाले पारित गर्न सकेन। भारतमा अन्य जातमा आधारित घृणा अपराधका साथै दलित र आदिवासी महिलाहरू विरुद्धको हिंसा दण्डहीनताका साथ जारी रहे। कर्नाटकका सार्वजनिक विद्यालयमा केटीहरूलाई हिजाब लगाउन पनि प्रतिबन्ध लगाइएको थियो।

"महिलाहरू यस क्षेत्रका विरोध प्रदर्शनहरूमा अग्रपंक्तिमा छन् रहेका छन् र उनीहरूले राज्य, समाज र परिवारको तर्फबाट हुने आफ्नो शरीर, जीवन, छनौट र यौनिकतामाथिको पितृसत्तात्मक नियन्त्रणलाई अक्सर चुनौती दिइरहेका छन्। लैङ्गिक न्याय कायम गर्नमा भएको राज्य र संस्थाहरूको असफलताले दमन, हिंसा र अवरुद्ध सम्भावनाको भयानक विरासतलाई छोडेको छ," यामिनी मिश्राले भनिन्।

मानवताका खतराविरुद्धको वैश्विक कार्य अत्यन्तै अपर्याप्त

महामारीसँग सम्बन्धित मन्दी, आर्थिक कुशासन र जलवायु परिवर्तनले सिर्जित आर्थिक संकट तथा दक्षिण एसिया भित्र र बाहिरका प्रकोपहरूले आर्थिक र सामाजिक अधिकारहरूमा गम्भीर रूपमा असर गर्यो। अफगानिस्तान र श्रीलंका लगायतका देशहरूमा खाद्यान्न, स्वास्थ्य सेवा र गुणस्तरीय जीवनस्तर बढ्दो रूपमा पहुँचविहीन हुँदै गयो।

अफगानिस्तानमा बढ्दो आर्थिक संकटका कारण ९७% जनसङ्ख्या गरिबीमा धकेलिए, जबकि श्रीलंकामा मुद्रास्फिति सेप्टेम्बर २०२२ मा ७३% ले नाघ्यो जसले गर्दा सबैभन्दा गरीब र सबैभन्दा सीमान्तकृतहरूले सबैभन्दा नराश्रो परिणाम भोग्नु पर्‍यो।

अनियन्त्रित जलवायु संकटका विनाशकारी परिणामहरू सन् २०२२ मा प्रचुर मात्रामा स्पष्ट भए। विशेषगरी पाकिस्तानमा गर्मीको लहर, खडेरी र विनाशकारी बाढीले लगभग ७५०,००० मानिसहरूको जीवन र जीविकोपार्जनमा विनाशकारी प्रभाव पारेको थियो। यस पृष्ठभूमिमा विश्वव्यापी समुदायको मानवताको सर्वोत्तम हितमा कार्य गर्न र हामीलाई जीवनको लागि सबैभन्दा ठूलो खतरातर्फ धकेलिरहेको जीवाश्म ईन्धनमाथिको निर्भरतालाई संबोधन गर्नमा भएको विफलता विशेषगरी निराशाजनक थियो। यो सामूहिक असफलता वर्तमान बहुपक्षीय प्रणालीको कमजोरीको अर्को ज्वलन्त उदाहरण थियो।

"दक्षिण एसिया 'मानव निर्मित' लगायतका अन्तर्सम्बन्धित संकटहरूको आक्रमणले घेरिएको छ। यस क्षेत्रका कम्तिमा तीन देशहरू आर्थिक संकटको बीचमा रहेका छन् र उच्च ऋणको बोझले दविएका छन्। दक्षिण एसिया प्रायः चरम गर्मीको लहरदेखि विनाशकारी व्यापक बाढी जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरूको केन्द्रबिन्दु भएको छ। यदि हाम्रा राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू उद्देश्य सार्थक भएनन् भने हामी यी संकटहरूबाट बच्ने कुनै सम्भावना छैन," यामिनी मिश्राले भनिन्।

समस्याग्रस्त अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूमा सुधार आवश्यक

अफगानिस्तानमा स्वतन्त्र मानवअधिकार अनुगमन र रिपोर्टिङ गर्ने अवस्था लगभग समाप्त भयो। तालिबानले पूर्व प्रशासन र सुरक्षा बलका सदस्य वा उनीहरूको विरोध गर्नेहरू विरुद्ध प्रतिशोध हत्याको अभियानलाई जारी राख्दा

युद्ध अपराधहरू पनि भए। तालिबानीहरूले स्थापना गरेका न्याय प्रणालीप्रति कुनै विश्वसनीयता थिएन र मृत्युदण्डको पुनः सुरुवातले अफगानिस्तानमा ठूलो पश्चिमको प्रतिनिधित्व गर्‍यो। भारतमा अधिकारीहरूले गैरकानूनी रूपमा धेरै राज्यहरूमा मुख्यतया मुस्लिम स्वामित्वमा रहेको सम्पत्ति ध्वस्त पारे। अन्तरसाम्प्रदायिक दङ्गाहरूमा उनीहरूको आरोपित संलग्नताको लागि सामूहिक सजाय स्वरूप यस्तो गरिएको हुन सक्ने चिन्ता बढायो। नेपालमा सन् १९९६-२००६ को द्वन्द्वमा भएका अन्तर्राष्ट्रिय कानून र मानवअधिकार उल्लङ्घनका अन्य अपराधहरूमा सत्य, न्याय र परिपूरण सुनिश्चित गर्ने प्रयासहरू एकदमै अपर्याप्त रहे।

शरणार्थी र शरण खोज्नेहरू अत्यधिक सीमान्तीकरणमा परे र पुनः फिर्ता पठाइने जोखिममा रहे। विश्वको सबैभन्दा ठूलो शरणार्थी शिविरमा रहेका रोहिग्या शरणार्थीहरूको मानवअधिकार सुनिश्चित गर्नु बंगलादेशका लागि ठूलो चुनौती बन्यो। रोहिग्या बालबालिकाको शिक्षामा पहुँचमा केही सुधार भए पनि अनुमानित १,००,००० जना विद्यालय बाहिर रहे। अन्तर्राष्ट्रिय समुदाय र मानवअधिकार समूहहरूको चासोका बाबजुद बंगलादेश सरकार रोहिग्या शरणार्थीहरूलाई दुर्गम र बाढीको जोखिम भएको भासन चार टापुमा स्थानान्तरण गर्ने आफ्नो योजनामा अडिग रह्यो र आधिकारिक तथ्याङ्कअनुसार यसरी स्थानान्तरण गरिएकाहरूको कुल संख्या ३०,०७९ पुग्यो।

आफ्नो देशमा उत्पीडनबाट भागेका अफगानीहरूले इरान जस्ता छिमेकी देश र टर्की जस्ता मार्गमा रहेका अन्य देशहरूबाट असहयोग भोग्नु परेको थियो।

यीजस्ता धेरै गम्भीर सरोकारहरूलाई प्रभावकारी रूपमा सम्बोधन गर्न संयुक्त राष्ट्रसंघको मानवअधिकार परिषद्को असक्षमताले दण्डहीनतालाई बढायो। हाम्रो अधिकारको रक्षा गर्ने दायित्व भएका अन्तर्राष्ट्रिय संस्था र प्रणालीहरूलाई कमजोर पार्नुको सट्टा बलियो बनाउनु महत्त्वपूर्ण छ।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले संयुक्त राष्ट्रसंघको निर्णय गर्ने प्रमुख निकाय सुरक्षा परिषदलाई विशेषगरी दक्षिणी ध्रुवमा रहेका परम्परागत रूपमा बेवास्ता गरिएका देश र अवस्थाहरूको आवाज मुखरित गर्नका लागि सुधार गर्न पनि आह्वान गरिरहेको छ।

निर्लज्ज दोहोरो मापदण्डले थप दुर्व्यवहारको लागि मार्ग प्रशस्त गरेको छ

रूस-युक्रेन युद्धका कारण विश्वको र विशेष गरी दक्षिण एसियाको जलवायु संकट, अन्य लामो समयदेखि चलिरहेका द्वन्द्व र मानवीय पीडाबाट स्रोत र ध्यान अन्यत्र मोड्यो। पश्चिमको दोहोरो मापदण्डले अन्य देशहरूलाई उनीहरूको मानवअधिकार अभिलेखकफ आलोचनालाई बेवास्ता गर्न, छुल्न र अन्यत्र मोड्न केवल प्रोत्साहित र सक्षम मात्र बनाउँछ।

"प्रभावकारी र लगातार लागू हुने नियमहरूमा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय व्यवस्था नै आजको आवश्यकता हो भन्ने कुरामा विमति छैन। युक्रेनमा भएको रूसको आक्रामक युद्धले विश्वका केही धनी देशहरू सुरक्षाको खोजिमा रहेका ठूलो संख्याका मानिसहरूलाई आफ्नो देशमा प्राप्त गर्न र उनीहरूलाई स्वास्थ्य, शिक्षा र आवासमा पहुँच प्रदान गर्नमा मजाले सक्षम छन् भन्ने कुरा देखाएको थियो। यद्यपि, युद्ध र दमनबाट भागेका अफगान र रोहिग्याहरूलाई पश्चिमाले उस्तै समान व्यवहार गरेनन्। यो निर्लज्ज दोहोरो मापदण्डलाई चुनौती दिनै पर्छ र देशहरूले नयाँ नियमहरूमा आधारित व्यवस्थाको लागि आफ्ना प्रयासहरू बढाउनु पर्छ, "डेप्रोस मुचेनाले भने।

"धनी राष्ट्रहरूको दोहोरो मापदण्ड जसरी उनीहरूको घिनलाग्दो कोभिड-१९ खोप राष्ट्रवादमा प्रस्ट देखिएको थियो, उसरी नै जलवायु परिवर्तनमा उनीहरूले गरेको ठूलो योगदानमा पनि स्पष्ट देखिन्छ। धेरै जलवायु सङ्कटकालका लागि दक्षिण एसिया बहूदो रूपमा शून्य भूमि हुँदै गएको अवस्थामा, यसले जीवाश्म ईन्धनमाथिको निर्भरतामा विश्वव्यापी रूपमा कमी ल्याउन ठूलो लगानीको साथै यी राष्ट्रहरूमा नोक्सानि र क्षतिको लागि परिपूरणको आवश्यकताका बारेमा प्रकाश पार्छ। विश्वका मानवअधिकार ज्यादतीका सवालमा अडान लिन विफल भएका दक्षिण एसिया लगायतका देशहरूले अब ढिलो हुनु अगावै सबै ठाउँका सबैका लागि खुलेर आवाज उठाउने बेला आएको छ।"

समाप्त

विश्वव्यापी विश्लेषण

सन् २०२२ मा नयाँ वा नवीकरण गरिएका द्वन्द्वहरू देखा परे र लामो समयदेखि चलिरहेका द्वन्द्वहरू जारी रहे। स्थानीय तहमा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनको उल्लङ्घनले भयावह मानवीय विपत्तिहरू निम्तिन पुग्यो। विभिन्न द्वन्द्वहरूबाट निम्तिएका गम्भीर मानवअधिकार प्रभाव र ती द्वन्द्वहरूबाट ज्यान जोगाउन भागेका मानिसहरूको संरक्षणको साथसाथै मानवताविरुद्धको अपराधसम्मका गम्भीर उल्लङ्घनका अन्य ढाँचाहरूमा व्यक्त अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिक्रियाहरूमा एकरूपता थिएन। ति उल्लङ्घनहरूमा अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता, सङ्गठन गर्न पाउने र शान्तिपूर्ण भेला हुन पाउने स्वतन्त्रताका साथै विरोधको अधिकारमाथिको चर्को दमन समावेश छन्। मानवअधिकारको रक्षा गर्नेहरू प्रायः यस्तो दमनको चपेटामा परेका छन्।

यसैबीच कानुनी संरक्षणमा सुधारका लागि केही कदमहरू चालिएको भए तापनि महिला, बालिका र एलजिबिटीआई व्यक्तिहरू विरुद्ध हुने लिङ्गमा आधारित हिंसा एउटा विश्वव्यापी मुद्दा बनेको छ र गर्भपतनको अधिकारहरूमा केही उल्लेखनीय अवरोध तथा प्रगतिहरू भएका छन्। कोभिड-१९ को छायौँबाट धेरै देश बाहिर निस्कन थालेता पनि अरू देशले भने यसको प्रभावको सामना गरिरहे। महामारीको प्रभावसँग सम्बन्धित आर्थिक सङ्कटका साथै धान्नै नसक्ने ऋण, द्वन्द्व र जलवायु परिवर्तनका कारण जीविका लागतमा चर्को वृद्धि हुनुका साथै खाद्य असुरक्षा पैदा भएको छ। यी चुनौतीहरूले सबैभन्दा सीमान्तकृतहरूलाई असमानुपातिक तवरमा असर गर्यो र बढ्दो असमानतालाई निम्त्यायो।

सन् २०२२ मा एम्नेस्टी इन्टरनेसनलद्वारा १५६ देशमा भएको अनुसन्धानबाट यी विषयहरू एकदमै प्रखर रूपमा देखा परे। असहमतिलाई दबाउनाले द्वन्द्वको बाटोलाई सहज बनाइदियो। सशस्त्र द्वन्द्व र सन् २०२१ मा भएका राज्यविप्लवहरूले नागरिक समाजमाथि दमनको बाटो तय गरिदिए। महिला र बालिकाविरुद्ध यौनजन्य हिंसा सशस्त्र द्वन्द्वको क्रूर विशेषता बन्यो। युद्ध, राजनीतिक सङ्कट, जीवनयापनको बढ्दो खर्च, गर्भपतनको अधिकारमा प्रतिबन्ध, महिलाविरुद्धको हिंसा र विभेद विरोध प्रदर्शन र आन्दोलनका प्रमुख कारकका रूपमा रहे। उल्लङ्घनका यी केही ढाँचाहरूमा एम्नेस्टी इन्टरनेसनलको अनुसन्धानले ठूला सूचना प्रविधि कम्पनीहरूको व्यापारिक मोडेलबाट उत्पन्न हुने बढ्दो गम्भीर हानिहरूको प्रमाणलाई उजागर गर्‍यो र जलवायु संकट र वातावरणीय विनाशलाई सम्बोधन गर्नका लागि थप साहसी कार्यको आवश्यकतालाई जोड दियो।

अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून र विभिन्न परिस्थितिगत कारणले यात्रामा रहेकाहरूको अधिकारको उल्लङ्घन

विश्वभरी नयाँ वा नवीकरण गरिएका द्वन्द्वहरू सुरु भए र लामो समयदेखि चलिरहेका द्वन्द्वहरू जारी रहे। केही अवस्थामा युद्ध अपराध र मानवता विरुद्धको अपराधसम्मका अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून र मानवअधिकार उल्लङ्घनमा सरकारी सशस्त्र बल र सशस्त्र समूहहरू जिम्मेवार रहे।

युरोपमा रूसी सेनाले आफ्नो आक्रामक कार्य अघि बढाउँदै युक्रेनमा आक्रमण गर्‍यो र नागरिक जनसङ्ख्यामाथि आक्रमण गरी गैरन्यायिक हत्या गर्ने, अन्धाधुन्ध तवरमा आक्रमणहरू गर्ने र हिउँदे चिसो समयमा देशको ऊर्जा पूर्वाधारलाई लक्षित गरी आक्रमण गर्यो। अफ्रिकामा अन्य विभिन्न ठाउँहरूमा चलिरहेको द्वन्द्वका साथै इथियोपिया, प्रजातान्त्रिक गणतन्त्र कङ्गो (DRC) र सहेल क्षेत्रमा लडिरहेका सरकारी सेना र सशस्त्र समूहहरूले हजारौँ नागरिकको मृत्यु निम्त्याए जसमा कतिपय मृत्युहरू सामूहिक हत्याका कारण भएका थिए। मध्य पूर्व र उत्तर अफ्रिकामा, लिबिया, सिरिया र यमनमा लामो समयदेखि चलिरहेको द्वन्द्वका साथै अगस्टमा सुरु भएको इजरायल र एउटा प्यालेस्टिनी सशस्त्र समूहबीचको सशस्त्र द्वन्द्वमा आम नागरिकहरूको मृत्यु र हताहती हुने गरी अन्धाधुन्ध हवाई हमला वा अन्य गैरकानुनी आक्रमणहरू भएका थिए। अफगानिस्तानमा पनि युद्ध अपराधहरू भएका थिए, जहाँ तालिबानले पूर्व प्रशासन र सुरक्षा बलका सदस्यहरू विरुद्ध प्रतिशोध हत्याको अभियानलाई जारी राख्यो।

विभिन्न क्षेत्रहरूमा भएका द्वन्द्वमा यौन हिंसाका अपराधहरू भए र यसलाई युद्धको हतियारको रूपमा समेत प्रयोग गरियो। मध्य अफ्रिकी गणतन्त्र र दक्षिण सुडान दुवै देशमा दर्जनौं महिला र बालिकाहरूले सरकारी सेना र सशस्त्र समूहहरू बीचको झडप वा सशस्त्र समूहहरूले गरेको आक्रमणका क्रममा बलात्कृत भएको रिपोर्ट गरेका छन्। इथियोपियामा टिग्रेयन सेनाहरूले द्वन्द्वसँग सम्बन्धित बलात्कार र अन्य यौन हिंसाका धेरै घटनाहरू घटाए। युकेनमा रूसी सेनाहरूद्वारा भएका यौन हिंसाको रिपोर्टहरूका अलावा स्वास्थ्य सेवाहरूमा भएको आक्रमणले मातृ स्वास्थ्य सेवाहरूलाई न्यूनीकरण गर्नमा धेरै योगदान पुऱ्याएकोले महिलाहरूले अन्य लैङ्गिक-विशेष खतराहरूको सामना गरेका थिए।

एउटा सकारात्मक कदमका रूपमा संयुक्त राष्ट्र सङ्घको महासभामा बहुसङ्ख्यक राष्ट्रहरूले युकेन विरुद्ध रूसको आक्रामक कार्यको निन्दा गरे र संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय मानवअधिकार परिषद् उक्त आक्रमण लगत्तै एउटा छानबिन आयोग गठन गर्ने दिशामा द्रुत गतिमा अघि बढ्यो। धेरै द्वन्द्वहरूमा शीघ्र कार्य गर्न संयुक्त राष्ट्र सङ्घको सुरक्षा परिषद् असफल भइरहेको अवस्थामा संयुक्त राष्ट्र सङ्घको महासभाले भिटो प्रयोग गर्ने सुरक्षा परिषद्का स्थायी सदस्यहरूको राजनीतिक मूल्यको बारेमा प्रश्न उठायो। यसो गर्ने क्रममा महासभाले अप्रिलमा एक प्रस्ताव पारित गरी सुरक्षा परिषदमा¹ प्रत्येक पटक भिटो प्रयोग गर्दा महासभाको बैठक स्वतः बस्ने प्रावधानको व्यवस्था गर्यो। सेप्टेम्बरमा युकेनका चार आंशिक रूपमा कब्जा गरिएका क्षेत्रहरूलाई गाभ्ने रूसको निर्णयलाई उल्टाउन माग गर्दै प्रस्तुत गरिएको सुरक्षा परिषद्को प्रस्तावलाई रोक्न रूसले भिटो शक्तिको दुरुपयोग गरेपछि महासभाको बैठक बसेको थियो। महासभाले उक्त कदमको निन्दा गर्दै त्यसलाई गैरकानुनी र अवैधानिक ठहर गरेको थियो। यद्यपि रूसद्वारा भएको आफ्नो स्वार्थ अनकूलको कार्य द्वन्द्वका परिस्थितिहरूमा भएका उल्लङ्घनहरूका सम्बन्धमा छानि छानि प्रयोग गर्ने दृष्टिकोण बनाउने अभ्यास केवल एउटै मात्र उदाहरण थिएन।

पश्चिमा मुलुकहरूले युकेनमा भएको युद्ध अपराधसम्बन्धी आरोपहरूको छानबिन गर्न अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालत (आईसीसी) को प्रयासलाई समर्थन गरे; कतिपयले अन्य परिस्थितिहरूमा त्यसो गरेका थिएनन्। बेलायतले वास्तवमा आईसीसीलाई थप सहायता उपलब्ध गरायो र अमेरिकाले आफैद्वारा रोम विधानको अनुमोदन गरेको नभएपनि र इजरायल जस्ता राजनीतिक सहयोगीहरू वा अफगानिस्तान र इराकमा आफ्नै नागरिकहरू विरुद्धको अनुसन्धानको विरोध गरेतापनि आईसीसीलाई राजनीतिक समर्थन प्रदान गर्‍यो। आईसीसीले आफ्नो २० औं वार्षिकोत्सव मनाउँदै गर्दा यसले गरेका कार्यहरूले यसका सिद्धान्तहरू कुनै पनि परिस्थिति वा क्षेत्रमा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनान्तर्गतका अपराध पीडितहरूलाई समान ढङ्गमा लागू भएका छन् वा छैनन् भन्ने सवालमा प्रश्न खडा गर्यो। युकेनको अवस्थामा यसको एकदमै अत्यावश्यक ठूलो मात्राको अनुसन्धानलाई सार्वजनिक रूपमा प्रवर्द्धन गर्दै गर्दा यसले नाइजेरिया र प्यालेस्टाइन^२ लगायतका अन्य अवस्थाहरूको अनुसन्धानमा भने धेरै कम स्रोतको व्यवस्था गर्यो। असंगतिको अर्को उदाहरणमा संयुक्त राष्ट्र सङ्घको मानवअधिकार परिषद्ले युकेनमा भएका उल्लङ्घनहरूको निन्दा गर्ने सन्दर्भमा जुन सहि र स्पष्ट तदरूकता देखाएको थियो सोहीअनुरूप यमनमा भएको द्वन्द्वलाई सार्थक रूपमा सम्बोधन गर्न असफल भयो जसका कारण ठूलो जवाफदेहिताको खाडल उत्पन्न भएको छ। केही कर्पोरेट वालाहरूले द्वन्द्वका परिस्थितिहरूमा उल्लङ्घनहरू हुनमा सहयोग पुर्याए, यद्यपि मानवअधिकार रक्षक र संगठनहरूका साथै केही सरकारहरूले उनीहरूको आचरणको सामना गर्नका लागि भने केही कारबाही गरेका थिए। एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले म्यानमारको सेनाले नागरिकहरू विरुद्ध गरेको हवाई हमलामा प्रयोग गर्न सकिने उड्डयन इन्धन आयात र वितरणमा व्यवसायहरूको भूमिकाको दस्तावेजीकरण गरेको छ। पछि सो कार्यमा संलग्न भनी भनिएका केही कम्पनीहरूले म्यानमारबाट फिर्ता हुने वा आफ्ना व्यवसायिक कार्यहरूलाई रोक्ने घोषणा गरे। एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले मेटा (फेसबुक र इन्स्टाग्रामको मालिक) को एल्गोरिदम (algorithms) र व्यवसायिक अभ्यासहरूले सन् २०१७ मा रोहिङ्गा विरोधी सामग्रीलाई

¹ [“UN: Veto resolution is a vital step towards accountability”, 26 April](#)

^२ [“The ICC at 20: Double standards have no place in international justice”, 1 July](#)

विस्तार गरेर र उनीहरू विरुद्ध म्यानमारको सैन्य कारवाहीलाई सहज बनाएर गम्भीर मानवअधिकार उल्लङ्घनमा उल्लेख्य योगदान गरेको फेला पारेको छ।

सशस्त्र द्वन्द्वहरूले अनुमानित रूपमा शरणार्थी र आन्तरिक विस्थापनको ठूलो छाल पैदा गर्यो। रूसी आक्रमणबाट भागेका युक्रेनी शरणार्थीहरूप्रति युरोपियन युनियन (ईयू)को स्वागतयोग्य "खुल्ला-ढोक" नीतिले संसारको सबैभन्दा धनी समूहको रूपमा ईयू सुरक्षा खोज्ने ठूलो संख्याका मानिसलाई आफ्नो क्षेत्रमा प्राप्त गर्न र स्वास्थ्य, शिक्षा र आवास जस्ता प्रमुख सेवाहरूमा उनीहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्न सक्षम रहेको देखाएको छ। यद्यपि, युरोपेली क्षेत्र बाहिरबाट संरक्षण खोज्ने मानिसहरूप्रति यसले लिएको दृष्टिकोण भने स्पष्ट रूपमा भिन्न थियो र यसले विद्यमान गहिरो नस्लवाद र विभेदलाई दर्शाएको थियो। शरणार्थी र आप्रवासीहरूमध्ये कतिपयले लिबिया जस्ता ट्रान्जिट देशहरूमा यातना र अन्य उल्लङ्घनहरूको अनुभव गरेको अवस्था हुँदा हुँदै पनि जमिन र समुद्री दुवै सीमानाबाट उनीहरूलाई जबर्जस्ती, संक्षिप्त र कहिलेकाहीँ हिसात्मक तवरमा फिर्ता पठाउने कार्य भएको थियो। र धेरैलाई मृत्युको मुखमा उत्तिकै छाडिएको थियो।

मध्य पूर्व र उत्तर अफ्रिकामा शरणार्थीहरूको संरक्षण कमजोर भएको थियो। लेबनानी अधिकारीहरूले सिरियालीहरूको तथाकथित स्वैच्छिक फिर्तालाई बढाए। अमेरिकी क्षेत्रका धेरै मुलुकहरूमा अन्तर्राष्ट्रिय सुरक्षाको बलियो प्रणालीको अभावका कारण सशस्त्र हिंसा र अन्य संकटहरूको अवस्थाबाट भागेका तिब्र गतिमा बढ्दो संख्याका मानिसहरू असुरक्षित अवस्थामा रहेका छन्। सेप्टेम्बर २०२१ र मे २०२२ को बीचमा संयुक्त राज्य अमेरिकाले २५,००० भन्दा बढी हाइटियनहरूलाई निष्कासन गर्‍यो र धेरैलाई काला जाति विरोधी नस्लवादमा आधारित यातना र अन्य दुर्व्यवहारको शिकार बनायो।

सशस्त्र द्वन्द्वका पक्षहरूले अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनको सम्मान गर्नुपर्छ, उल्लङ्घनका आरोपहरूको छानबिन गर्नुपर्छ र संदिग्ध अपराधीहरूलाई अभियोजन गर्नुपर्छ। अन्य सबै सरकारहरूले उनीहरूलाई त्यसो गर्न निरन्तर दबाव दिनुपर्छ र संयुक्त राष्ट्रसङ्घ सुरक्षा परिषद्को प्रस्ताव १३२५ को कार्यान्वयनलाई बलियो बनाउने कार्य गर्नुपर्छ। उक्त प्रस्तावले महिला र बालिकाहरूलाई द्वन्द्व-सम्बन्धित यौन हिंसाबाट जोगाउन विशेष उपायहरू अपनाउनुका साथै द्वन्द्व समाधान र शान्ति निर्माणमा महिलाको पूर्ण र समान सहभागिताको महत्त्वलाई जोड दिनका लागि आह्वान गर्दछ। अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतले अनुसन्धानका लागि गैर-विभेदपूर्ण तरिकाले कोष विनियोजन गरिएको सुनिश्चित गर्नुपर्दछ। सबै सरकारले उत्पीडनबाट भागेका सबैलाई सुरक्षा र अन्तर्राष्ट्रिय संरक्षणमा पहुँच सुनिश्चित गर्नुपर्दछ र सुरक्षा खोज्ने मानिसहरूमाथि गरिने व्यवहारमा दोहोरो मापदण्डको अन्त्य गरिनुपर्दछ।

अभिव्यक्ति, सङ्गठन खोल्ने र भेला हुने स्वतन्त्रता

विमति र नागरिक समाजमाथिको दमन संसारभरीनै मानवअधिकारको प्रमुख प्रवृत्तिहरूमध्येको एक रहेको थियो।

अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता र संघ संस्थामा हुने केही दमनहरू सशस्त्र द्वन्द्वसँग सम्बन्धित थिए। रूसको नयाँ कानूनले युक्रेनमा छेडिएको युद्धको बारेमा आलोचनात्मक तरिकाले उल्लेख गर्नलाई प्रभावकारी रूपमा रोकेको छ। यसले गर्दा हजारौँ प्रशासनिक र फौजदारी अभियोगहरू लगाइयो र दर्जनौँ स्वतन्त्र मिडिया आउटलेटहरूलाई बन्द गरियो। इथियोपियामा अधिकारीहरूले स्वेच्छाचारी रूपमा मिडियाकर्मीहरूलाई गिरफ्तार गरे र यसले शान्तिको आह्वान गर्ने नागरिक समाज संगठनहरूको प्रयासलाई रोको।

अन्य ठाउँमा भएका दमनहरूमा सरकारले सशस्त्र तवरमा सत्ताविप्लव गरी सत्ता हत्याएको छ। अफगानिस्तानमा तालिबान अधिकारीहरूले सन् २०२१ मा देश कब्जा गरेपछि उनीहरूमाथि आलोचनात्मक रिपोर्टिङ गरेकोमा पत्रकारहरूलाई स्वेच्छाचारी तवरमा हिरासतमा लिने, यातना दिने र अन्य दुर्व्यवहार गर्ने कार्य गरे। म्यानमारमा सन् २०२१ को सत्ताविप्लवपछि सत्ता हत्याएका सैनिक अधिकारीहरूले दर्जनौँ सञ्चारकर्मीलाई गिरफ्तार गर्ने, स्वतन्त्र

मिडिया आउटलेटहरूमाथि प्रतिबन्ध कायम राख्ने र गैरसरकारी संस्थाहरूको वैध काममा प्रतिबन्ध लगाउँदै उक्त प्रतिबन्धको पालना नगर्नेलाई जेल सजाय दिने कार्य गरे। सन् २०२० र २०२१ मा राज्यविप्लवहरू भएको मालीमा अधिकारीहरूले राष्ट्रिय र विदेशी प्रसारकहरूलाई निलम्बन गरे र सरकार वा सेनाको आलोचना गरेकोमा पत्रकार र अन्यलाई गिरफ्तार गर्ने वा धम्की दिने कार्य गरे।

अन्यत्र प्रभावशाली राज्यहरूले विदेश र स्वदेशमा उनीहरूको मानवअधिकारको अभिलेख बारेको छलफललाई रोक्नको लागि नागरिक समाजलाई दबाए। चिनियाँ सरकारले देशभित्र अझै व्यापक र परिष्कृत सेन्सरसिप लागू गर्दै हजारौं पुरुष र महिलाहरूलाई स्वेच्छाचारी तवरमा हिरासतमा राखिएको विश्वास गरिएको सिन्जियाङ प्रान्तमा उइगर र अन्य मुस्लिम जातीय अल्पसंख्यक समूहहरूविरुद्ध भएको सम्भावित मानवताविरुद्धको अपराधको दस्तावेजीकरण गरी संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय मानवअधिकार उच्चायुक्तको कार्यालय (ओएचसीएचआर) ले तयार पारेको एउटा बलियो र लामो समयदेखि प्रतिक्रिया प्रतिक्रियाको घोर आलोचना गर्यो। भारत सरकारले मानवअधिकार रक्षकहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय यात्रामा प्रतिबन्ध लगाएको छ।

टर्कीमा संसदले सामाजिक सञ्जालमा सरकारको नियन्त्रणकारी शक्ति बढाउने गरी गलत वा भ्रामक सूचनासम्बन्धी नयाँ कानून पारित गर्यो जबकि अधिकारीहरूले दर्जनौं पत्रकार, मानवअधिकार रक्षक र विपक्षी राजनीतिज्ञहरूलाई झूठा आतंकवादसम्बन्धी अभियोग लगाएर हिरासतमा राख्ने र अभियोजन गर्ने कार्य जारी राखे। इजिप्टमा सरकारले नोभेम्बरमा होस्ट गरेको संयुक्त राष्ट्र सङ्घको जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी फ्रेमवर्क महासन्धिको पक्ष राष्ट्रहरूको २७ औं सम्मेलन (कोप २७) को आयोजना अघि राजनीतिक कारणले बन्दी बनाइएका सयौंलाई रिहा गरेर आफ्नो छविलाई आंशिक रूपमा सुधार गर्न खोज्यो। यद्यपि, कोप २७ को समयमा प्रदर्शनको आह्वान गरेको भन्ने सम्बन्धमा पक्राउ परेका सयौंका साथै वास्तविक वा कथित असहमतिको लागि सोही अवधिमा उनीहरूले रिहा गरेको भन्दा करिब तीन गुणा संख्यामा अन्यलाई स्वेच्छाचारी रूपमा हिरासतमा लिएर राखे।

इजिप्टका घटनाहरू एकातिर अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता र अर्कोतिर जलवायु न्याय र वातावरणीय हासबीचको सम्बन्धको एउटा उदाहरण थियो। अन्यत्र वातावरण जोगाउन अभियान चलाउने अभियानकर्मीहरूलाई मार्ने वा धम्की दिने कार्य भयो। ल्याटिन अमेरिकामा यो सबैभन्दा बढी टड्कारो प्रमाणको रूपमा रहेको थियो। सन् २०२२ को आफ्नो प्रतिवेदनमा ग्लोबल विटनेसले सन् २०२१ मा भूमि र पर्यावरण रक्षकहरूको तीन चौथाई हत्या त्यही क्षेत्रमा भएको जनाएको थियो।

विश्वभरका मानिसहरू जलवायु परिवर्तनलाई संबोधन गर्न नसकेकोमा तथा युद्ध, राजनीतिक सङ्कट, जीवनयापनको बढ्दो लागत, गर्भपतनको अधिकारमा प्रतिबन्ध, महिला हिंसा र विभेदलगायतका अन्य विविध सरोकारका विषयमा एकजुट भएर प्रदर्शनमा उत्रिएका थिए। विरोधलाई दबाउनका लागि राज्यहरूले प्रायः गैरकानुनी र कतिपय अवस्थामा घातक बलको प्रयोग गरे। इरानमा यो क्रूरतापूर्वक प्रदर्शित भएको थियो। सेप्टेम्बरदेखि अधिकारीहरूले र अझ व्यापक रूपमा इस्लामिक गणतन्त्र आफैले दशकौंदेखि विद्यमान रहेको लिङ्गमा आधारित विभेद र चरम दमनका विरुद्ध भएको अभूतपूर्व विद्रोहलाई गोला, बारुद, धातुको गोली र पिटाइले प्रतिकार गर्दै दर्जनौं बालबालिका सहित सयौं मानिसहरूको हत्या गरे। यसैबीच डिसेम्बरमा तत्कालीन राष्ट्रपतिलाई अपदस्त गरिएपछिको राजनीतिक सङ्कटको समयमा भएको विरोध प्रदर्शनको जवाफमा सुरक्षा बलहरूले गैरकानुनी बल प्रयोग गर्दा पेरूमा २० जना भन्दा बढीको मृत्यु भएको थियो।

विश्वभरका देशहरूमा सुरक्षा बलहरूले विरोध प्रदर्शनलाई तह लगाउन बन्दुक तथा लाठी, अश्रुग्यास र रबरका गोलीलगायतका अन्य विभिन्न थरिका कम-घातक हतियारहरूको प्रयोग गरे। केही सुरक्षा बलहरूले स्वेच्छाचारी रूपमा प्रदर्शनकारीहरूलाई हिरासतमा लिएर उनीहरूविरुद्ध कहिलेकाहीं त खुट्टा बाँध्न प्रयोग गरिने सिक्कि जस्ता स्वभाविक रूपमा दुर्घट्यव्यवहारजन्य उपकरणहरूको समेत प्रयोग गरेर यातना वा अन्य दुर्व्यवहार गरे। प्रहरीले कानून

कार्यान्वयनका लागि आफ्नो अधिकार प्रयोग (policing) गर्ने सन्दर्भमा कानून कार्यान्वयनका उपकरणहरूको वृद्धि र दुरुपयोगलाई सामान्यता तिनीहरूको आयात र निर्यातमा विश्वव्यापी मानवअधिकार नियन्त्रणको अभावले सहज पारेको थियो। यद्यपि, मेमा संयुक्त राष्ट्र सङ्घ महासभाको अनुरोधमा सरकारी विशेषज्ञहरूको समूहले एक प्रतिवेदन जारी गरेका थिए जसले हतियारको व्यापारलाई नियमन गर्न कानुनी रूपमा बाध्यकारी दस्तावेजको विकल्पलाई अगाडि सारेको थियो। अर्जेन्टिना, युरोपिय युनियन र मंगोलियाले सम्भावित सन्धिको पक्षमा पैरवी गर्दै ६० भन्दा बढी राष्ट्रहरूको विश्वव्यापी गठबन्धनको नेतृत्व गरे। मानवअधिकार संगठनहरूले उक्त सन्धिमा समावेश गर्नका लागि केही मुख्य बुँदाहरू समावेश गर्नका लागि प्रस्ताव गरेका थिए।^३

राज्यहरूले विरोध प्रदर्शनहरूलाई अन्य माध्यमबाट पनि दबाए। अष्ट्रेलिया, भारत, इन्डोनेसिया र बेलायत लगायत देशका अधिकारीहरूले विरोध प्रदर्शनमा प्रतिबन्ध लगाउने नयाँ कानून पारित गरे। राज्यका नीतिहरूलाई चुनौती दिँदै प्रदर्शन गर्नेहरूलाई रोक्न अन्य सरकारहरूले सङ्कटकालीन अवस्थाहरूको प्रयोग गरे, जस्तै श्रीलंका। अन्यले कोभिड-१९ को बहाना बनाए, जस्तै चीन। कसैले निर्वाचनको सन्दर्भलाई अघि सारे, जस्तै गिनी, जहाँ सन् २०२१ मा अर्को सत्ता विप्लव भएको थियो। सरकारहरूले प्रदर्शनकारीहरूलाई विफल पार्ने प्रयासस्वरूप *अनलाइन सिभिक स्पेस*लाई पनि दमन गरे। इरान र म्यानमार इन्टरनेट र दूरसञ्चार सेवा बन्द गर्ने वा अवरुद्ध गर्नेहरूमध्ये रहेका थिए।

जसरी सशस्त्र द्वन्द्वको अवस्थाहरूमा संयुक्त राष्ट्र सङ्घ र अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतको प्रतिक्रियामा एक रूपता थिएन त्यसैगरी यी विभिन्न गम्भीर मानवअधिकार उल्लङ्घनका साथै अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता, सङ्गठन गर्ने स्वतन्त्रता र शान्तिपूर्ण भेला हुने स्वतन्त्रता भन्दा अन्य मानवअधिकार उल्लङ्घनहरूका सवालमा पनि अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिक्रिया असंगत थियो। एकातिर संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय मानवअधिकार परिषद्ले रूसको मानवअधिकारको अवस्थासम्बन्धी विशेष प्रतिवेदक र इरानमा भएको विरोध प्रदर्शनको घातक दमनलाई ध्यानमा राख्दै इरानका लागि एउटा अनुसन्धान संयन्त्रको स्थापना गर्‍यो। अर्कोतर्फ, परिषद्ले चीनको सिन्जियाङमा मानवता विरुद्धको सम्भावित अपराधमा संयुक्त राष्ट्र सङ्घको आफ्नै प्रमाणमाथि थप अनुसन्धान वा छलफल नगर्ने भनी मतदान गर्‍यो र फिलिपिन्ससँग सम्बन्धित एउटा प्रस्तावलाई रोक्‍यो। त्यसैगरी, इजरायलले रंगभेदी प्रणाली स्थापना गरेको भनी एम्नेस्टी इन्टरनेसनल लगायतका मानवअधिकार संगठनहरूको बढ्दो समूहले निकालेको विश्लेषण र निष्कर्षलाई संयुक्त राष्ट्र सङ्घका विशेषज्ञहरूले समर्थन गर्दागर्दै पनि इजरायलका सहयोगीहरूले दृढताका साथ इन्कार गरे। यसैबीच संयुक्त राष्ट्र सङ्घका तीन "स्तम्भहरू" मध्येको एक अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार प्रणाली लामो समयदेखि चरम कोषको अभावमा रह्यो र केही राष्ट्रहरूले आवश्यक संयन्त्रहरूको परिचालनलाई पराजित गर्न बजेट प्रक्रियालाई हतियार बनाउन खोजेका थिए।

सरकारहरूले असहमतिलाई दबाउन र उनीहरूको मानवअधिकार रेकर्डको बारेमा छलफल गर्न रोक्नका लागि अनेकथरी बहानाबाजीलाई प्रयोग गर्न बन्द गर्नुपर्छ। उनीहरूले मानवअधिकार रक्षकहरूको हत्या, धम्की र उत्पीडनको छानबिन गर्नुपर्दछ, विरोध प्रदर्शनका क्रममा सुरक्षा बलहरूलाई अनावश्यक वा अत्यधिक बल प्रयोग गर्नबाट रोक लगाउनुपर्दछ र शान्तिपूर्ण भेला हुने अधिकारलाई उल्लङ्घन गर्ने कानूनलाई खारेज वा संशोधन गर्नुपर्दछ। बहुपक्षीय तहमा सरकारहरूले कानून कार्यान्वयनका उपकरणको व्यापारलाई नियन्त्रण गर्न नयाँ सन्धिमा सहमति जुटाउने छलफल र वार्तालाई सहयोग र समर्थन गर्नुपर्छ। तिनीहरूले घोर मानवअधिकार उल्लङ्घनका सबै ढाँचाहरूको लागि जवाफदेहिता संयन्त्रहरू पनि निरन्तर रूपमा स्थापना गर्नुपर्छ।

^३ [Essential Elements of a Torture-Free Trade Treaty, September, 23 September](#)

लैङ्गिक हिंसा र यौन तथा प्रजनन अधिकार

महिला, बालिका र एलजिबिटिआइ व्यक्तिहरू विरुद्धको हिंसा विश्वव्यापी मानवअधिकार समस्याको रूपमा रहेको छ। यसअघि नै उल्लेख गरिएझैं कतिपय हिंसा सशस्त्र द्वन्द्वहरूमा भएका थिए। तर प्रायः धेरै जसो हिंसा शान्तिको समयमा र घरेलु वातावरणहरूमा भएका थिए।

अमेरिकाभरिको प्रवृत्तिलाई झल्काउँदै मेक्सिकोमा मात्रै सयौं नारी हत्याहरू (दण्डहीनताले सहज बनाएको महिलाहरूको लैङ्गिक हत्या) लाई अभिलेख गरिएको थियो। भेनेजुएलाका शरणार्थी महिलाहरू कोलम्बिया, इक्वेडर, पेरू र ट्रिनिडाड तथा टोबागोमा लैङ्गिक हिंसा र विभेदको शिकार भएका थिए। आदिवासी महिलाहरूले क्यानाडामा विगतका वर्षहरूमा जबर्जस्ती बन्ध्याकरण गरिएको जानकारी गराए र संयुक्त राज्य अमेरिकामा महिलाहरूले असमानुपातिक रूपमा उच्च तहको बलात्कार र यौन हिंसाको सामना गरिरहे। अन्यत्र अफलाइन र अनलाइन दुवै स्पेसमा उच्च तहको हिंसा ब्याप्त रह्यो। पाकिस्तानमा परिवारका सदस्यहरूद्वारा महिलाहरूको धेरै "हाइ प्रोफाइल" हत्याहरू गरिएको रिपोर्ट गरिएको थियो तर संसद सन् २०२१ देखि विचाराधीन घरेलु हिंसासम्बन्धी पारित गर्न विफल भयो। भारतमा दलित र आदिवासी महिलाहरूविरुद्ध भएका जातमा आधारित घृणाका अपराधहरू लगायतका हिंसा दण्डहीनताका साथ घटे।

केही सरकारले महिला मानवअधिकार रक्षकहरूको दबावको जवाफमा विधायिकी संरक्षणमा सुधार गर्नका लागि कदम चालेका थिए। युरोपका बेल्जियम, फिनल्याण्ड र स्पेनमा सहमतिको सिद्धान्तलाई समेट्ने नयाँ बलात्कारसम्बन्धी कानून लागू भयो। अफ्रिका र एसियाका चीन, कंगो, इन्डोनेसिया, पपुवा न्युगिनी र जिम्बाब्वे लगायतका देशहरूमा यौनिक र लैङ्गिक हिंसाविरुद्ध महिला र बालिकाहरूको संरक्षण सुदृढ पार्ने उद्देश्यले नयाँ कानूनहरू पारित गरिए। यद्यपि, यी र विश्वभरका अन्य देशहरूमा अधिकारीहरू महिला र बालिकाहरूलाई गहिरो रूपमा व्याप्त लैङ्गिक हिंसाबाट जोगाउन वा सम्बन्धित अपराधहरूका सवालमा विद्यमान दण्डहीनतालाई सम्बोधन गर्न व्यवहारिक तहमा प्रायः असफल भए। मध्य पूर्व र उत्तर अफ्रिकामा इजिप्ट, इराक, इरान, यमन र साउदी अरेबियाका अधिकारीहरूले महिला मानवअधिकार रक्षकहरू र अभियानकर्ताहरूलाई यौन हिंसाको विरुद्ध बोलेकोमा अभियोजन गर्ने र अन्य प्रकारका उत्पीडन गर्ने कार्य गरे।

सधैं झैं, यस हिंसाको पृष्ठभूमिमा महिला, बालिका र एलजिबिटिआइ व्यक्तिहरूविरुद्ध कानून र व्यवहारमा विभेदपूर्ण सामाजिक धारणा र मान्यताका साथ व्यापक विभेद जारी रह्यो। अफगानिस्तानमा महिला र बालिकाहरूको अधिकारमा विशेषगरी उल्लेखनीय गिरावट हुन पुगेको छ। तालिबानले जारी गरेको नयाँ आदेशले महिला र बालिकाहरूलाई पुरुष संरक्षक बिना यात्रा गर्न निषेध गरेको छ, सार्वजनिक पार्कहरूमा प्रतिबन्ध लगाएको छ र माध्यमिक विद्यालय र विश्वविद्यालयमा जान र गैरसरकारी संस्थाहरूमा काम गर्न निषेध गरेको छ।

यसैबीच, सन् २०२२ मा गर्भपतनको अधिकारमा अवरोध र प्रगति दुवै कुरा भयो। संयुक्त राज्य अमेरिकामा गर्भपतनको अधिकारमा संघीय सरकारको संरक्षण अन्त्य भएपछि धेरै अमेरिकी राज्यहरूले गर्भपतनको अधिकारमाथिको पहुँचमा प्रतिबन्ध वा कटौती गर्न कानूनहरू पारित गरे जबकि अन्य कतिपय राज्यले भने गर्भपतनको अधिकारलाई संरक्षण गर्नका लागि अत्यधिक बहुमतका साथ मतदान गरे। अमेरिकाका अन्य ठाउँको कुरा गर्दा पाँच देशहरूमा गर्भपतनलाई अपराधिकरण गरिएको छ, तर कोलम्बियाको एक संवैधानिक अदालतले गर्भावस्थाको २४ औं हप्तासम्मको गर्भपतनलाई कानुनी मान्यता प्रदान गरी गैरअपराधीकरण गर्यो र इक्वेडरको नयाँ कानूनले बलात्कारका घटनाहरूमा गर्भपतनलाई अपराधरहित बनायो।

यस्तै प्रवृत्ति युरोपभर देखियो। हंगेरी, इटाली, पोल्याण्ड र स्लोभाकियामा गर्भपतनमा पहुँच सीमित गर्न नयाँ उपायहरू प्रस्तुत गरियो जबकि जर्मनी र नेदरल्याण्ड्स लगायत अन्य धेरै देशहरूले गर्भपतनको पहुँचमा केही प्रतिबन्धहरू

हटाए। यसैबीच, गर्भपतनको अधिकारलाई समर्थन गरेकोमा एन्डोरा र पोल्याण्ड लगायतका देशहरूमा महिला मानवअधिकार रक्षकहरूले प्रताडनाको सामना गर्नुपरेको थियो।

सरकारहरूले महिला, बालिका र एलजिबिटीआइ व्यक्तिहरू विरुद्ध व्यापक रूपमा व्याप्त लिङ्गमा आधारित हिंसा रोक्न, पीडितहरूलाई संरक्षण र सहयोग गर्न र सम्बन्धित अपराधहरूमा व्याप्त दण्डहीनतालाई सम्बोधन गर्न व्यापक कदमहरू चाल्नै पर्छ। गर्भपतनलाई अपराधीकरण गरेका सबै राष्ट्रहरूले गर्भपतनसम्बन्धी जानकारी र सेवा तथा गर्भपतनपछिको हेरचाहमा कुनै पनि खाले विभेद वा जबर्जस्ती बिना र प्रजनन स्वायत्तता र अन्य मानवअधिकारको सम्मान हुने गरी पहुँच प्राप्त गर्न सक्ने कुराको सुनिश्चित गर्न गर्भपतनसम्बन्धी आफ्ना कानूनहरूमा सुधार गर्नुपर्छ।

आर्थिक र सामाजिक अधिकार

सबै क्षेत्रहरूमा कोभिड-१९ महामारीको प्रभावका साथै धात्र नसकिने दिगो ऋण, द्वन्द्व र जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित आर्थिक सङ्कटहरूले जीवनयापनको लागतमा चर्को वृद्धि गराउनुका साथै खाद्य असुरक्षा निम्त्याएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले अक्टोबरमा प्रकाश पारेअनुसार न्यून आय भएका ६०% भन्दा बढी देश र २५% भन्दा बढी उदीयमान बजारहरूले आफ्नो ऋण चुक्ता गर्न नसक्ने सम्भावना छ। युकेनमा भएको रूसी आक्रमणले धेरै देशहरू निर्भर रहेको खाद्य वस्तु गहुँको आपूर्तिमा बाधा मात्र पुर्याएन, इन्धनको लागतमा पनि उल्लेखनीय वृद्धि भयो। सामाजिक, आर्थिक असमानता तथा स्वास्थ्य र सामाजिक सुरक्षामा न्यून सार्वजनिक खर्च जस्ता संरचनागत अवरोध र खाद्यान्न, स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा, आवास र पिउने पानीको अधिकारको पूर्ति गर्न नसक्नु पछाडिका अन्तर्निहित कारणहरूलाई धेरै सरकारहरूले सम्बोधन गर्न नसकेकोले गर्दा चुनौतीहरू झन् बढेका छन्। यी चुनौतीहरूले असमान रूपमा सबै क्षेत्रहरूमा सबैभन्दा सीमान्तकृतहरूलाई असर गरेको छ।

अफ्रिकी युनियनले सन् २०२२ लाई पोषण वर्षको रूपमा घोषणा गरेको थियो, तर विषम मौसमी अवस्थाले यस क्षेत्रका धेरै देशहरूमा कुपोषण निम्तियो। सोमालियामा गम्भीर खडेरीले कुपोषणका घटनाहरूमा वृद्धि ल्यायो, जबकि नाइजेरियामा बाढीले पानीजन्य रोगहरूको प्रकोप बढायो र सयौंको ज्यान लियो। आर्थिक संकटका कारण अफगानिस्तानका ९७% जनसंख्या गरिबीमा बाँचिरहेका थिए जुन सन् २०२० को भन्दा ४७% बढि हो र श्रीलंकाका मानिसहरूले खाना, इन्धन, औषधि र अन्य अत्यावश्यक वस्तुहरूको गम्भीर अभावको अनुभव गरे। मध्य पूर्व र उत्तर अफ्रिकामा आर्थिक संकटले खाद्य असुरक्षालाई पनि बढायो। सिरिया र यमनको सन्दर्भमा द्वन्द्व एक प्रमुख कारकको रूपमा रहेको थियो। अमेरिकी महादेशको मानवीय सङ्कटमा हाइटीका ४०% भन्दा बढी जनसंख्याले आपतकालीन भोकमरीको सामना गरे र बेनेजुएलाका अधिकांश जनताले खाद्य असुरक्षाको अनुभव गरे। रूससँगको युद्धका कारण युकेनका कम्तिमा पाँच लाख बालबालिका गरिबीमा फसे। आंशिक रूपमा युद्धको कारणले युरोपको अन्य क्षेत्रमा ऊर्जाको मूल्यमा भएको ठूलो वृद्धिले अत्यधिक मुद्रास्फिति हुनुका साथै जीवनयापनको लागतमा असीमित वृद्धि भयो जसले सबैभन्दा सीमान्तकृतहरूलाई असमानुपातिक तवरमा असर गर्‍यो।

जलवायु परिवर्तनले गरिबी, कुपोषण र विस्थापनलाई थप बढाएको छ। समुद्री सतहमा भएको वृद्धि र बाढीले बंगलादेश, होन्डुरस र सेनेगल लगायतका देशहरूमा गरिब तटीय समुदायहरूलाई नराम्रो असर गरेको छ। त्यस्तै बहूदो तापक्रम र ऊर्जा पूर्वाधारका परियोजनाहरूले क्यानाडा र रूसका आदिवासीहरूलाई^४ प्रभावित पारेको छ। अन्य देशहरूमध्ये भारत र पाकिस्तानमा पहिले कहल्यै नभएको गर्मी र त्यसको साथमा व्याप्त वायु प्रदूषणले बाहिरी वातावरणमा काम गर्न बाध्य व्यक्तिहरू जस्तै किसान, सडक व्यापारी र दैनिक ज्यालादारी गरी आर्जन गर्नेहरूलाई नराम्ररी असर गरेको छ। पाकिस्तानमा जलवायु परिवर्तनले थप गम्भीर बनाएको वर्षा र बाढीले मानिसहरूको जीवन र जीविकोपार्जनमा पनि विनाशकारी प्रभाव पारेको छ। यी सारा असरका साथै संयुक्त राष्ट्र सङ्घको महासभाले

^४ [Any Tidal Wave Could Drown Us: Stories from the Climate Crisis, November](#)

जुलाईमा एउटा स्वागत योग्य स्वच्छ, स्वस्थ र दिगो वातावरणको अधिकारलाई मान्यता दिने प्रस्तावलाई अनुमोदन गरेको भएता पनि सरकारहरूले जलवायुका सम्बन्धमा गरेका कामहरू अत्यन्तै अपर्याप्त रहे। कोपा२७ ले जलवायु परिवर्तनबाट क्षति भएकाहरूका लागि नोक्सानी र क्षति कोषको अवलम्बन गरेको भए पनि सबै जीवाश्म इन्धनहरूलाई चरणबद्ध रूपमा प्रयोग नगर्ने सम्झौता हाँसिल गर्न भने कोपा२७ असफल रह्यो।^५ यसैबीच, सरकारहरूको हालको उत्सर्जन घटाउने बाचाले मानवतालाई २.५° सेल्सियसको तापमान वृद्धिको विनाशकारी प्रभावतिर धकेलेको छ।

संसारभरी जबर्जस्ती निष्कासनका कार्यले आवासको अधिकारलाई कमजोर बनायो र यसले प्रायः विभेदको शिकार भएकाहरूलाई असर गर्यो। अफ्रिका, अमेरिका र एसियामा सरकारहरूले प्रभावित आदिवासी जनजातिहरूको स्वतन्त्र, पूर्व र सूचित सहमति प्राप्त नगरी उत्खनन, कृषि वा पूर्वाधारका परियोजनाहरूलाई अगाडि बढाए जसले गर्दा कतिपय अवस्थामा उनीहरू आफ्नो भूमिबाट जबर्जस्ती निष्कासन समेत हुन पुगे। तान्जानियामा अधिकारीहरूले पर्यटकीय कार्यक्रम सञ्चालनका लागि आदिवासी मासाई समुदायका सदस्यहरूलाई उनीहरूको पैतृक भूमिबाट जबर्जस्ती निष्कासन गरे।

बहुराष्ट्रिय उद्यमहरूलाई विश्वव्यापी कर लगाउनेसम्बन्धी नयाँ संयुक्त राष्ट्र सङ्घ प्रायोजित सन्धिको विकासमा प्रयास जारी रह्यो र डिसेम्बरमा संयुक्त राष्ट्र सङ्घको महासभामा सर्वसम्मतिले एउटा प्रस्ताव पारित भयो। यसले के तथ्यलाई प्रतिबिम्बित गरेको छ भने आर्थिक सहयोग र विकास संगठन (ओईसीडी) बाट सन् २०२१ मा सहमति जुटाइएको हालको विश्वव्यापी कर सम्झौताले कम्पनीको नाफाको स्रोतको रूपमा रहेका प्रायः दक्षिणी ध्रुवका देशहरू र कानुनी रूपमा कम्पनी अवस्थित रहेको प्राय उत्तरी ध्रुवका देशहरूबीचको कर अधिकारको बाँडफाँडमा विद्यमान रहेको असन्तुलनलाई सच्याउन सकेन। मानिसहरूको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारहरू अझ राम्रोसँग प्रत्याभूत गर्न विशेष गरी न्यून आय भएका देशहरूका लागि महत्त्वपूर्ण अतिरिक्त स्रोतहरू प्रदान गर्ने न्यायसङ्गत प्रणाली सुनिश्चित गर्न थप सक्रिय प्रतिबद्धताहरूको आवश्यकता रहेको छ।^६

जीवाश्म इन्धनको प्रयोगलाई द्रुत गतिमा हटाउने प्रक्रियालाई प्राथमिकता दिएर र शून्य कार्बन अर्थव्यवस्थातर्फ प्रस्थानका लागि न्यायसंगत र मानव अधिकार-अनुकूल संक्रमणको प्रत्याभूति समेत गर्दै सरकारहरूले जलवायु संकटलाई न्यूनीकरण गर्न र विश्व तापमान वृद्धिलाई पूर्व-औद्योगिक स्तरभन्दा १.५ डिग्री सेल्सियस तल राख्न तत्काल कदमहरू चाल्नुपर्छ। उनीहरूले सीमान्तकृत व्यक्ति र समूहलगायत सबैको जीवनस्तर, खाद्यान्न, स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा, आवास र पानीको पर्याप्त अधिकार सुनिश्चित गर्ने उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्छ। उनीहरूले आफ्नो क्षेत्रमा कुनै पनि परियोजनाहरूका लागि आदिवासीहरूको स्वतन्त्र, पूर्व र सुसूचित सहमति प्राप्त गर्नुपर्छ।

धनी राज्य र अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाहरूले तुरुन्त ऋण राहत उपलब्ध गराउनु पर्छ र जलवायु संकटको सन्दर्भ समेतमा आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारहरू पूर्ति गर्नका लागि सहयोगको आवश्यकतामा रहेका देशहरूलाई त्यस्तो सहयोग प्रदान गर्नमा भएका अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासहरूका लागि सहायता कोषमा योगदान गर्नुपर्छ। न्यून आय भएका देशहरूले पनि यस उद्देश्यका लागि अत्यावश्यक अतिरिक्त स्रोतहरू प्रदान गर्ने संयुक्त राष्ट्र सङ्घद्वारा प्रायोजित विश्वव्यापी कर सुधारमार्फत थप निष्पक्षता र समावेशीताका साथ लाभान्वित हुनुपर्छ।

अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार संयन्त्र

सन् २०२३ मा मानवअधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रको ७५ औं वार्षिकोत्सव, भियना डिक्लेरेसन एण्ड प्रोग्राम अफ याक्सनको ३० औं वार्षिकोत्सव र मानवअधिकार रक्षकहरूको संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय घोषणापत्रको २५ औं

^५ [COP27: Loss and Damage fund is welcome but failure to deliver on phasing out fossil fuels is a huge setback, 21 November](#)

^६ [Taxation, illicit financial flows and human rights, 28 June](#)

वार्षिकोत्सव मनाइँदै छ। तथापि, मानवअधिकार दायित्वहरूको असंगत वा अपर्याप्त कार्यान्वयन, गम्भीर मानवअधिकार उल्लङ्घनका प्रवृत्तिहरूमा असंगत खालको अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिक्रिया र अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार संयन्त्रहरूमा पर्याप्त वित्तीय स्रोतहरू योगदान गर्नमा भएको विफलता जस्ता राज्यहरूको व्यवहारको केही निश्चित प्रवृत्तिका कारण यी दस्तावेजहरू कमजोर बनेका छन्।

यस सन्दर्भमा, अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार संरचनाको सबलता र लचिलोपनालाई थप वृद्धि गर्नका लागि राज्यहरूले पुनः प्रतिबद्धता जनाउनुका साथै यसतर्फ ठोस कदमहरू चाल्नै पर्छ। यसमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घको मानवअधिकार स्तम्भको लागि अतिरिक्त बजेट विनियोजन गर्ने, राष्ट्रहरूको अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार दायित्वहरूलाई पूर्ण तवरमा निरन्तर कार्यान्वयन गर्ने कुरालाई प्राथमिकता दिने र सबै ठाउँका मानवअधिकार उल्लङ्घनहरूलाई संबोधन गर्नका लागि अन्तर्राष्ट्रिय संयन्त्रहरूको क्षमतामा सुसंगतता र प्रभावकारिता प्रवर्धन गर्ने कार्य पर्दछ।

एसिया-प्रशान्त क्षेत्रको सिंहावलोकन

धेरै देशहरूमा महिला एवं लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक व्यक्तिहरू (LGBTI) को अधिकारमा सामान्य सुधार भएको कारण, पाकिस्तानमा यातनालाई अपराधीकरण गर्ने नयाँ कानून ल्याइएको कारण र पपुवा न्यू गिनीमा मृत्युदण्डको सजाय उन्मूलन गरिएको कारण एसिया-प्रशान्त क्षेत्रमा मानवअधिकारका लागि आशाका केही झिना किरणहरू देखिए। तर समग्र अवस्था भने अन्धकारमय नै रह्यो। म्यानमारमा गैरसैनिक व्यक्तिहरूले बढ्दो सशस्त्र द्वन्द्वको पीडा भोगे। विशेषगरी महिला र बालिकाहरूको अधिकारमा भएको भयानक कटौतीले गर्दा अफगानिस्तानमा तालिबानी शासनले मानवअधिकारमा पारेको पूर्ण प्रभाव बढ्दो रूपमा स्पष्ट भयो। खाद्यान्न, स्वास्थ्य सेवा र पर्याप्त जीवनस्तर बढ्दो रूपमा पहुँच बाहिर पुगेको देशहरू जस्तै अफगानिस्तान, लाओस, श्रीलंका लगायतमा महामारीसँग सम्बन्धित आर्थिक मन्दी, आर्थिक कुव्यवस्थापन र यस क्षेत्र भित्र र यस क्षेत्र बाहिरका सशस्त्र द्वन्द्वले निम्त्याएको आर्थिक सङ्कटले आर्थिक र सामाजिक अधिकारहरूमाथि गम्भीर प्रभाव पारेको छ। धेरै देशका अधिकारीहरूले अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता र संगठित हुन पाउने स्वतन्त्रताउपरको संकुचनहरूलाई कडा पादा र आफ्ना आलोचकहरूलाई स्वेच्छाचारी रूपमा गिरफ्तार गर्ने र हिरासतमा राख्ने कार्य गर्दा असहमतिप्रतिको असहिष्णुता बढ्यो। अन्याय, बञ्चितकरण र विभेदको विरोधमा जनता सडकमा उत्रिए। तर बंगलादेश, भारत, इन्डोनेसिया, नेपाल, पाकिस्तान, श्रीलंका र थाइल्याण्ड लगायतका देशहरूमा उनीहरूउपर अत्यधिक बल प्रयोग गरियो र कहिलेकाहीँ त घातक बलको समेत प्रयोग गरियो। चीन र फिलिपिन्ससम्बन्धी गम्भीर विषयहरूलाई प्रभावकारी रूपमा सम्बोधन गर्न संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय मानवअधिकार परिषद्ले देखाएको असक्षमताका कारण दण्डहीनता थप मौलायो। अल्पसंख्यक, महिला र बालिका, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्याक व्यक्तिहरू (LGBTI) र आदिवासीहरू विरुद्ध लामो समयदेखि स्थापित भएर रहेका विभेदका स्वरूपहरू (well-established patterns of discrimination) पनि कायम रहे। अफगानिस्तान र म्यानमारमा मृत्युदण्डको पुनः सुरुवातले पनि मानवअधिकारको ठूलो प्रतिगमनलाई झल्कायो।

आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकार

आर्थिक सङ्कटले पर्याप्त जीवनस्तर र स्वास्थ्यको अधिकार लगायतका मानवअधिकारमा गम्भीर असर पारेको छ। श्रीलंकामा सेप्टेम्बरमा मुद्रास्फीति ७३% नाघेको थियो जसले गर्दा विशेषगरी दैनिक ज्यालामा काम गर्ने श्रमिकहरू, जो धेरै जसो महिला र मलैयाहा तमिल अल्पसंख्यक थिए, उनीहरूका लागि खाद्यान्न, स्वास्थ्य सेवा र अन्य आधारभूत आवश्यकताहरू आर्थिक रूपमा पहुँच बाहिर हुन पुग्यो। त्यसैगरी, लाओसमा उच्च मुद्रास्फीतिले गर्दा धेरैका लागि आधारभूत वस्तुहरू पहुँच भन्दा बाहिर पुगे। अफगानिस्तानमा खस्किँदो आर्थिक संकटले ९७% जनसंख्यालाई गरिबीमा धकेल्यो, धेरैजसो घरपरिवारले भोकमरीको सामना गर्नुपर्‍यो र बाँच्नको लागि नकारात्मक रणनीतिहरूलाई अवलम्बन गर्नुपर्‍यो। तालिबानले डिसेम्बर महिनामा महिलाहरूलाई मानवीय र अन्य गैरसरकारी संस्थाहरूमा काम गर्न प्रतिबन्ध लगाए पछि उक्त अवस्था निश्चय पनि थप बिग्रन पुग्यो। उक्त प्रतिबन्धले महिलाहरूको जीवनयापनका अवसरहरूलाई संकुचित गर्यो र त्यस प्रतिबन्ध अघि महिला श्रमिकहरूले प्रदान गर्ने सेवाहरूबाट अन्य व्यक्तिहरू वञ्चित समेत भए।

अन्यत्र, आवासको अपर्याप्त संरक्षण र घर भत्काउने कार्यले हजारौँ मानिसहरू आवासविहीन र निसहाय भएका छन् वा जोखिममा परेका छन्। नेपालमा सरकारले सन् २०१८ को आवाससम्बन्धी कानूनलाई संशोधन गर्नुपर्ने आह्वानहरूलाई बेवास्ता गर्दा आवासको अधिकारको पर्याप्त प्रत्याभूति हुन सकेन। फलस्वरूप मुख्यतया सीमान्तकृत समुदायका वा अनौपचारिक बस्तीमा बसोवास गरेका व्यक्ति लगायत सयौँ परिवारहरू जबर्जस्ती निष्कासनको जोखिममा परे। भारतको राजधानी दिल्ली र धेरै राज्यहरूमा अधिकारीहरूले मुस्लिमहरूको स्वामित्वमा रहेका घरहरू र अन्य निजी सम्पत्तिहरू गैरकानुनी रूपमा भत्काइदिए। यस्तो कार्य अन्तर-साम्प्रदायिक द्वन्द्वमा उनीहरूको कथित संलग्नताको लागि सामूहिक सजायको रूपमा गरिएको हुन सक्ने चिन्ता पैदा गरेको छ। क्याम्बोडिया र मंगोलियामा शहरी विकास परियोजनाहरूले गर्दा धेरै घरपरिवारहरू आवासविहीन हुन पुगे र आफ्नो जीविकोपार्जन समेत गुमाए।

सरकारहरूले कुनै पनि खाले विभेद बिना आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारको प्रत्याभूति गर्नुपर्छ।

अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता

धेरै सरकारहरूले असहमतिउपरको दमनलाई बढाउँदै लगेको कारण र छानबिन तथा जाँचबुचबाट उम्कन खोजेको कारण यस क्षेत्रमा अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको अधिकार खतरामा रह्यो।

धेरै देशहरूमा प्रेस स्वतन्त्रतामाथिको आक्रमण जारी रह्यो। अफगानिस्तानमा तालिबानको आलोचनात्मक रिपोर्टिङ गरेको कारण पत्रकारहरूले स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी र हिरासतको साथै यातना र अन्य दुर्व्यवहारको सामना गर्नुपर्यो। बंगलादेशमा आफ्नो रिपोर्टिङका कारण पत्रकारहरूले शारीरिक आक्रमण, न्यायिक हैरानी र अन्य प्रतिशोधको सामना गरिरहँदा एउटा मस्यौदा "तथ्याङ्क संरक्षण" कानुनले अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतामा थप कटौती हुने खतरा देखाएको छ। पाकिस्तानमा पत्रकार लगायत अन्यहरूलाई झूटा आरोपमा पक्राउ गरिएको कारण मिडियाकर्मीहरू पनि बढ्दो दबावमा परे। फिलिपिन्समा नयाँ सरकारले मिडियाका लागि तत्काल केही राहत ल्याएन; वर्षको उत्तरार्धमा कम्तीमा दुई पत्रकारको हत्या भयो, अन्य पत्रकारहरूउपर न्यायिक हैरानी जारी रह्यो र स्वतन्त्र मिडिया समूहका वेबसाइटहरू अझै पनि बन्द रहे।

चीनमा देश भित्र अनलाइन सेन्सरसिप र निगरानी झन् व्यापक रूपमा बढ्यो। सिनजियाङका उइगुर र अन्य मुस्लिम जातीय अल्पसंख्यक समूहहरूविरुद्ध भएको सम्भावित मानवअधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन र अन्तर्राष्ट्रिय कानुनअन्तर्गतका अपराधहरूको अभिलेखीकरण गरिएको संयुक्त राष्ट्र संघीय उच्चायुक्तको कार्यालय (ओएचसीएचआर)को प्रतिवेदन प्रकाशन गर्नबाट रोक्ने प्रयास लगायत अन्य तवरबाट सरकारले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा आफ्नो मानवअधिकारको अवस्थाको बारेमा छलफल गर्ने कार्यलाई रोक्न खोज्यो।

त्यसैगरी, भारत सरकारले मानवअधिकार रक्षकहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय यात्रामा प्रतिबन्ध लगाएर त्यहाँको मानवअधिकारको अवस्थाका बारेमा विदेशमा छलफल गर्नबाट रोक्ने प्रयास गर्यो। साथै, विपक्षी दलहरूको आलोचनालाई रोक्ने प्रयास स्वरूप सामान्य शब्दहरूलाई संसदीय बहसको क्रममा प्रयोग गर्नमा प्रतिबन्ध लगाउने असाधारण र गैरकानुनी कदम उठायो।

म्यानमारमा सैन्य अधिकारीहरूले अनलाइन र अफलाइन निगरानी बढाए र प्रमुख शहरहरूमा अनुहारको पहिचान गर्ने क्षमता सहितको सिस्टिभि क्यामेराहरू प्रयोग गरी एवं राष्ट्रव्यापी इन्टरनेट र दूरसञ्चार बन्द गरी सूचनाको अधिकारलाई संकुचित गरे। उत्तर कोरियामा सरकारको विरुद्ध सबै आलोचना निषेधित रह्यो।

राष्ट्रपति र अन्य अधिकारीहरू तथा राज्यका संस्थाहरूको अपमानलाई पुनःअपराधीकरण गर्ने नयाँ अपराधसंहिता डिसेम्बरमा जारी भएपछि इन्डोनेसियामा अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतामाथि थप धक्का पुग्यो। माल्दिभ्समा पत्रकारलाई आफ्नो स्रोत खुलाउन बाध्य पार्न सकिने कानुन संसदले पारित गर्यो। उत्साहजनक कुरा के रहेको थियो भने माल्दिभ्स सरकारले सो कानुन संशोधन गर्ने विचार गरिरहेको थियो तर उसले कडा आलोचनाको सामना गर्नुपर्यो।

भियतनामका अधिकारीहरूले आफ्ना आलोचकहरूलाई स्वेच्छाचारी रूपमा गिरफ्तार गर्न र अभियोग चलाउन विद्यमान फौजदारी संहिताको प्रयोग गर्न जारी राखे। सूचना प्रविधि कम्पनीहरूलाई प्रयोगकर्ताको डेटा भण्डारण गर्न र सम्भावतः अधिकारीहरूलाई सो डेटा प्रदान गर्नुपर्ने प्रावधानसहित ल्याइएको "डिक्री ५३" नामक नयाँ कानुनले असहमतिलाई निस्तेज पार्नका लागि एउटा सम्भावित नयाँ औजार उपलब्ध गराएको छ।

मलेसिया र नेपाल दुवै देशका हास्य कलाकारहरूले उनीहरूको प्रस्तुतीका कारण जेल सजाय भोग्नुपर्यो।

सरकारले मिडिया स्वतन्त्रताको सम्मान गर्नुपर्छ, कुनै पनि विभेद बिना अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको अधिकारको अभ्याससँग सम्बन्धित सबै अनुसन्धान वा अभियोगहरू रोक्नु पर्छ र वैध अभिव्यक्तिलाई अपराधीकरण गर्ने वा त्यसलाई प्रतिबन्ध लगाउन प्रयोग गर्न सकिने कानुनी प्रावधानहरू खारेज गर्नुपर्छ।

शान्तिपूर्ण भेला हुने र संगठन खोल्ने स्वतन्त्रता

सरकारहरूले असहमतिलाई दबाउन खोज्दा पनि यस क्षेत्रका मानिसहरूले अन्याय र विभेदको विरुद्धमा विरोध गर्ने आफ्नो अधिकारको दावी गरे र यस क्रममा उनीहरूले अक्सर स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी र हिरासतका साथै चोटपटक र मृत्युको जोखिम उठाए जबकी अधिकारीहरूले उनीहरूमाथि बारम्बार अनावश्यक र अत्यधिक बलको प्रयोग गरे।

श्रीलंकामा आर्थिक संकटको विरुद्ध प्रदर्शन गरिरहेका धेरै हृदयसम्मको शान्तिपूर्ण भिडहरूविरुद्ध प्रहरीले लाइभ गोली, अश्रु ग्यास र पानीको फोहोरा प्रयोग गर्नाले प्रदर्शनकारीहरूको मृत्यु हुनुका साथै घाइते भए। बंगलादेशमा प्रहरीले विद्यार्थी र श्रमिकहरूको विरोधलाई तितरबितर पार्न लाइभगोली, रबर गोली, साउन्ड ग्रेनेड र अश्रु ग्यास प्रयोग गरेको थियो।

पाकिस्तानमा अभियन्ता र जबरजस्ती बेपत्ता पारिएका व्यक्तिका परिवारका सदस्यहरूद्वारा गरिएको शान्तिपूर्ण विरोध प्रदर्शनलाई अधिकारीहरूले बलजपतीपूर्वक बिथोले। नेपालमा मिटरब्याजी साहुहरूबाट पीडित व्यक्तिहरूले गरेको आन्दोलनमा आन्दोलनकारीहरूलाई प्रहरीले लाठी चार्ज गर्यो र स्वेच्छाचारी रूपमा हिरासतमा लियो। भारतको झारखण्ड राज्यमा प्रदर्शनका क्रममा प्रहरीले एकजना १५ वर्षीय बालक र अर्का एकजना प्रदर्शनकारीलाई गोली हानी हत्या गर्यो। इन्डोनेसियामा प्रहरीले पपुवा र पश्चिम पपुवा लगायतमा भएका विरोध प्रदर्शनहरूमा अनावश्यक बल प्रयोग गर्यो र केही अवस्थामा घातक बलसमेत प्रयोग गर्यो।

धेरै देशहरूमा विरोध गर्ने अधिकारलाई थप सीमित गर्दै नयाँ प्रतिबन्धहरू लागू गरियो। भारतको कर्नाटक राज्यको राजधानीको तोकिएका क्षेत्रमा विरोध प्रदर्शन निषेध गर्ने एक आदेशलाई अदालतले मान्यता प्रदान गर्यो।

इन्डोनेसियामा नयाँ अपराध संहिताले अनधिकृत प्रदर्शनलाई प्रतिबन्ध लगायो भने अस्ट्रेलियामा धेरै राज्यहरूले अनाधिकृत विरोध प्रदर्शनहरूमा भाग लिएकाहरूलाई जरिवाना र जेल सजाय तोक्ने नयाँ कानूनहरू लागू गरे।

धेरै देशहरूमा संगठित हुने स्वतन्त्रतालाई पनि थप कटौती गरियो। अफगानिस्तानमा मानवअधिकारको स्वतन्त्र अनुगमन र रिपोर्टिङको लागि कुनै ठाउँ बाँकी रहेन। भारतमा गैरसरकारी संस्थाहरूलाई प्रताडना दिनका लागि सम्पत्ति शुद्धीकरणसम्बन्धी कानून र अन्य बहानाबाजीहरूको प्रयोग गरियो। म्यानमारमा गैरसरकारी संस्थाहरूको वैध कार्यहरूमा नयाँ प्रतिबन्धहरू लगाइयो जसको उल्लङ्घन गरेमा जेल सजायको व्यवस्था गरिएको छ।

क्याम्बोडियामा "क्याम्बोडिया नेसनल रेस्क्यु पार्टी" नाम गरेको प्रमुख प्रतिपक्षी दल प्रतिबन्धित रह्यो र यस दल र यस दलको उत्तराधिकारी "द क्यान्डललाइट पार्टी"का सदस्यहरूउपर अभियोजन गर्ने कार्य जारी रह्यो।

फिलिपिन्समा असहमतिलाई दबाउने एउटा तरिका स्वरूप सङ्घ संगठन र व्यक्तिहरूलाई स्वेच्छाचारी हिरासतमा राख्न र गैरकानुनी हत्याका लागि पहिचान गर्न उनीहरूलाई "रेड-ट्यागिङ" अर्थात् कम्युनिष्ट समूहहरूसँग सम्बन्ध रहेको भनी सार्वजनिक आरोपहरू लगाउने कार्य जारी रह्यो। मंगोलियामा मानवअधिकार रक्षकहरूले जासूसी गरेको आरोप खेपे र धम्कीका अन्य परिचित ढाँचाहरूको सामना गरे। हङकङमा गैरसरकारी संस्थाहरूका वैध गतिविधिहरूलाई अपराधीकरण गरिएको कारण डर र सेल्फ-सेन्सरसिपको (self-censorship) वातावरण सिर्जना भएकोले सन् २०२२ मा नागरिक समाजको अवस्था थप संकुचित भयो।

शान्तिपूर्वक भेला हुने र संगठित हुने स्वतन्त्रताको अधिकारको प्रयोगलाई सरकारले सम्मान र सहजीकरण गर्नुपर्छ। मानवअधिकार रक्षकहरूको कामको सम्मान र संरक्षण गरिनुपर्छ र उनीहरूलाई काम गर्नको लागि सुरक्षित र सक्षम वातावरण सुनिश्चित गर्नुपर्छ।

स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी र हिरासत

चीनमा अधिकारीहरूले इन्कार गरेपनि हजारौं पुरुष र महिलाहरूलाई अझै पनि सिन्जियाडमा स्वेच्छाचारी रूपमा हिरासतमा राखिएको विश्वास गरिन्छ। चीनमा तिब्बती अभियन्ताहरूलाई कथित "पृथकतावादको उक्सवट गरेको" वा "राष्ट्रिय सुरक्षालाई खतरामा पारेको"मा छलकपटपूर्ण पुर्पक्षपछि लामो जेल सजाय तोकियो।

यस क्षेत्रका अन्य स्थानमा आफ्नो विरोध गर्ने अधिकार दाबी गरेकोमा वा सरकारी नीति तथा कार्यहरूलाई चुनौती दिने काम गरेकोमा मानवअधिकार रक्षक, राजनीतिक र वातावरणीय अभियन्ताहरू र अन्य व्यक्तिहरूलाई स्वेच्छाचारी रूपमा गिरफ्तारी गरियो र हिरासतमा राखियो।

थाइल्यान्डमा सयौं बालबालिका सहित १,००० भन्दा बढी व्यक्तिहरूले प्रदर्शनमा भाग लिएका कारण फौजदारी अभियोगहरूको सामना गरेका थिए। श्रीलंकामा प्रदर्शनकारीहरूलाई पक्राउ गर्ने, स्वेच्छाचारी रूपमा हिरासतमा राखे र आतङ्कवादसँग सम्बन्धित र अन्य अपराधहरूको आरोप लगाइयो। म्यानमारमा सैन्य सत्ताका विरोधीहरूलाई ठूलो सङ्ख्यामा स्वेच्छाचारी तवरमा गिरफ्तार गर्ने र हिरासतमा राखे कार्य जारी रह्यो र १,००० भन्दा बढी मानिसहरूलाई घोर छलकपटपूर्ण पुर्पक्षमार्फत दोषी ठहराइयो।

भियतनाममा मानवअधिकार र भूमि अधिकारकर्मीहरूलाई लामो जेल सजाय दिइयो र भारतमा मानवअधिकार रक्षकहरूलाई मुद्दै दर्ता नगरी हिरासतमा राखियो।

आफूलाई आलोचना गर्नेहरू र अन्य व्यक्तिहरूउपर गरिएको स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी र हिरासतलाई सरकारहरूले अन्त्य गर्नुपर्दछ। साथै, आफ्नो अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता, शान्तिपूर्वक भेला हुन पाउने र संगठित हुन पाउने अधिकार वा अन्य मानवअधिकारको शान्तिपूर्ण प्रयोग गरेकै कारण हिरासतमा राखिएका सबैलाई तुरुन्त रिहा गर्नुपर्दछ।

दण्डहीनता र न्यायको अधिकार

धेरै देशहरूमा राष्ट्रिय अधिकारीहरू पीडितहरूको न्याय, सत्य र परिपूरणको अधिकारलाई परिपूर्ति गर्न विफल भएकाले र अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूले पनि उक्त अधिकारहरूको संरक्षण गर्ने आफ्नो जिम्मेवारी त्यागेका कारण दण्डहीनता व्याप्त रह्यो।

सिनजियाडमा चिनद्वारा गरिएको अत्याचारहरूसम्बन्धी बलिया प्रमाणहरूमा मानवअधिकार उच्चायुक्तको कार्यालय (ओएचसीएचआर)को प्रतिवेदनले थप प्रमाण समावेश गरेको भएतापनि संयुक्त राष्ट्र सङ्घको मानवअधिकार परिषद्ले सिनजियाडको अवस्थाबारे बहस गर्ने प्रस्तावको समेत विपक्षमा मतदान गर्‍यो। त्यसैगरी फिलिपिन्समा यस वर्ष लागूऔषध विरुद्धको अभियानमा प्रहरीको हातबाट भएको हत्यामा चिन्ताजनक वृद्धि हुँदा पनि त्यहाँको अवस्था अनुगमन गर्ने ओएचसीएचआरको कार्यदिशालाई नवीकरण गर्न असफल भएबाट मानवअधिकार परिषद्ले फिलिपिन्समा "लागूऔषध विरुद्धको युद्ध"का असंख्य पीडितहरूलाई धोका दियो। त्यसको ठीक विपरीत, श्रीलंकामा सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा र त्यसपछि भएका अन्तर्राष्ट्रिय कानूनान्तर्गतका अपराधहरूको जवाफदेहिता स्थापित गर्ने प्रक्रियामा प्रगति नभएको अवस्थामा परिषद्ले भावि जवाफदेहिताका प्रक्रियाहरूका निमित्त प्रमाण सङ्कलन गर्नका लागि ओएचसीएचआरको कार्यदिश नवीकरण गर्ने प्रस्तावलाई भने पारित गर्‍यो।

अफगानिस्तानमा तालिबानी न्याय प्रणालीप्रति विश्वसनीयताको अभावमा दण्डहीनता थप गहिरियो। नेपालमा सन् १९९६ देखि २००६ सम्म चलेको आन्तरिक सशस्त्र द्वन्द्वमा भएका गम्भीर मानवअधिकार उल्लङ्घनका दशौं हजार पीडितलाई न्यायको अधिकार दिलाउने दिशामा कुनै प्रगति हुन सकेन।

आरोपितहरू विरुद्ध मुद्दा चलाइएका स्थानहरूमा प्रायजसो पूर्पक्षहरूमा अनियमितताहरू भए। उदाहरणका लागि इन्डोनेसियामा सन् २०१४ मा चार पापुआन समुदायका हाई-स्कूलका विद्यार्थीहरूको गैरकानूनी हत्याको अभियुक्त रहेका एक पूर्व सैन्य कमाण्डरलाई सो अभियोगबाट सफाइ दिइएको विषयमा उनको पुर्पक्षको विश्वसनीयतामाथि गम्भीर प्रश्नहरू उठे।

सरकारहरूले अन्तर्राष्ट्रिय कानून र अन्य गम्भीर मानवअधिकार उल्लङ्घनान्तर्गतका अपराधहरूमा पूर्ण, स्वतन्त्र, निष्पक्ष, प्रभावकारी र पारदर्शी अनुसन्धान गरी संदिग्ध पीडकहरूलाई स्वच्छ पुर्पक्षमार्फत न्यायको दायरामा ल्याएर दण्डहीनतालाई सम्बोधन गर्नुपर्छ। अन्तर्राष्ट्रिय अनुसन्धान र न्यायिक प्रक्रियाहरूमा पूर्ण सहयोग प्रदान गर्नुपर्छ।

अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनका उल्लङ्घनहरू

गैरसैनिक व्यक्तिहरू र गैरसैन्य सम्पत्ति विरुद्ध अन्धाधुन्ध एवं लक्षित थल र हवाई आक्रमणहरूलाई बढाएर गाउँबस्तीहरूलाई जलाउने र लुटपाट गर्ने, सयौंको हत्या गर्ने र हजारौं व्यक्तिहरूलाई बलजपतीपूर्वक विस्थापन गर्ने कार्य गरेका कारण म्यानमारको सेना युद्ध अपराधका लागि जिम्मेवार थियो। अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअन्तर्गत प्रतिबन्धित क्लस्टर म्युनिसन र बारुदी धरापहरूलाई पनि म्यानमारका सेनाले प्रयोग गरेको कुरा दस्तावेजीकरण भएको छ।

तालिबानले पूर्व प्रशासन र सुरक्षा बलका सदस्यहरू विरुद्ध प्रतिशोधात्मक हत्याको अभियान जारी राखेको कारण र "नेसनल रिजिस्टेन्स फ्रन्ट" तथा अन्य विपक्षी समूहहरूसँग सम्बन्धित भएका भनिएका व्यक्तिहरूलाई स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी गरेको, गैरन्यायिक हत्या गरेको र यातना दिएको कारण अफगानिस्तानमा पनि युद्ध अपराधहरू भए।

अफगानिस्तानमा गम्भीर उल्लङ्घनका लागि सशस्त्र समूहहरू पनि जिम्मेवार रहे। इस्लामिक राज्य - खोरासान प्रान्त (IS-KP) ले हजारौं सिख समुदायहरूले प्रयोग गर्ने धार्मिक र शैक्षिक संरचनाहरूमा बमबारीलगायतका कार्य गर्दै अल्पसंख्यक जातीय र धार्मिक समूहहरू विरुद्ध लक्षित आक्रमणहरूलाई जारी राख्यो। म्यानमारमा केही समूहहरूले प्रतिबन्धित एन्टिपर्सनल ल्यान्डमाइन वा ईम्प्रोभाईज्ड एक्सप्लोसिभ डिभाइसहरूको प्रयोग गरे। भारतको जम्मू र काश्मीर क्षेत्रमा सशस्त्र समूहहरूले हिन्दु अल्पसंख्यक समुदायका सदस्यहरूसमेत कम्तीमा १९ गैरसैनिकहरूको हत्या गरेको विवरण प्राप्त भयो।

विशेषगरी गैरसैनिक व्यक्तिहरू र गैरसैनिक पूर्वाधार विरुद्ध प्रत्यक्ष आक्रमण तथा अन्धाधुन्ध तवरमा गरिने आक्रमणहरूलाई अन्त्य गरेर सशस्त्र द्वन्द्वका सबै पक्षहरूले अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनको पालना गर्नुपर्छ।

कर्पोरेट जवाफदेहिता

एम्नेस्टी इन्टरनेसनलको प्रतिवेदनले म्यानमारमा गैरसैनिकहरू विरुद्ध सैन्य हवाई आक्रमणमा प्रयोग हुन सक्ने हवाई इन्धन आयात र वितरणमा विभिन्न व्यवसायहरूको भूमिका रहेको कुरा उजागर गरेपछि पुमा इनर्जी र अन्य विदेशी व्यवसायहरूले म्यानमारमा आफ्नो गतिविधिहरू बन्द गर्ने वा रोक्ने घोषणा गरे।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले मेटा (फेसबुक र इन्स्टाग्रामको मालिक) को एल्गोरिदम (algorithms) र व्यवसायिक अभ्यासहरूले सन् २०१७ मा रोहिङ्या विरोधी सामग्रीलाई विस्तार गरेर र उनीहरू विरुद्ध म्यानमारको सैन्य कारबाहीलाई सहज बनाएर गम्भीर मानवअधिकार उल्लङ्घनमा उल्लेख्य योगदान गरेको फेला पारेको छ। यसले मानवअधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धनमा कर्पोरेटहरूले आफ्नो जिम्मेवारीलाई गम्भीरतापूर्वक लिनुपर्ने र सो नगरेमा उनीहरूलाई जवाफदेही बनाइनुपर्ने कुराको महत्त्वलाई देखाएको छ।

कर्पोरेटहरूको आफ्नै र आफ्ना साझेदारहरूको सञ्चालन तथा क्रियाकलापले मानवअधिकार उल्लङ्घन नहुने वा मानवअधिकार उल्लङ्घनमा योगदान नपुर्याउने कुरा सुनिश्चित गर्न उनीहरूले उचित उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्छ। उनीहरूले सम्भावित दुर्व्यवहारहरूविरुद्ध निवारक उपायहरू पनि अवलम्बन गर्नुपर्छ।

धर्म र आस्थाको स्वतन्त्रता

धेरै देशहरूमा धर्म र आस्थाको स्वतन्त्रता खतरामा रह्यो। भारतमा धार्मिक स्वतन्त्रताको अभ्यास गरेकै कारण मुस्लिमहरूलाई बारम्बार गिरफ्तार गर्ने र अभियोजन गर्ने काम भयो। कर्नाटक राज्य सरकारले अन्य राज्यहरूको उदाहरणलाई पछ्याउँदै आफन्त वा अन्य व्यक्तिले पति वा पत्नी र अक्सर हिन्दु महिलाहरूको जबर्जस्ती रूपमा धर्म परिवर्तन गरेर विवाह भएको भनी लगाउने आरोपका आधारमा त्यस्ता विवाहहरूलाई अपराधीकरण गर्ने कानून पारित गर्यो। त्यस्ता आरोपहरूमध्ये प्रायजसो जबर्जस्ती धर्म परिवर्तन गरिएको आरोप हुने गर्छ। कर्नाटकका सार्वजनिक विद्यालयमा बालिकाहरूलाई हिजाब लगाउन समेत प्रतिबन्ध लगाइयो।

पाकिस्तानमा धर्मनिन्दासम्बन्धी कानूनको उल्लङ्घनको आरोपमा मृत्युदण्ड र सामूहिक रूपमा कुटपिट गरी हत्या गर्ने कार्य जारी रह्यो। हिन्दु, इसाई र सिख महिला र बालिकाहरूलाई जबर्जस्ती इस्लाम धर्ममा परिवर्तन गराउने कार्य पनि जारी रह्यो।

चीनमा धार्मिक नेताहरू र फालुन गोंगका अभ्यासकर्ताहरू स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी र हिरासतमा परेकाहरूमध्ये थिए। साथै, उइगुर, कजाख र सिन्जियाङका अन्य मुस्लिम जातीय अल्पसंख्यक समूहहरूको निरन्तरको प्रताडनाले उनीहरूको धार्मिक र सांस्कृतिक दुवै पहिचान मेटिने खतरा रहेको थियो।

सरकारहरूले कुनै पनि खाले विभेदबिना धर्म वा आस्थाको स्वतन्त्रताको पूर्ण संरक्षण, प्रवर्द्धन र सुनिश्चितताका निम्ति कानुनी र नीतिगत सुधारहरू लागू गर्न प्रभावकारी कदम चाल्नुपर्छ।

महिला र बालिकाहरूको अधिकार

चीन, इन्डोनेसिया र पपुवा न्युगिनी लगायत धेरै देशहरूमा यौनिक र लैङ्गिक हिंसा विरुद्धको कानून सहित महिला र बालिकाहरूको सुरक्षालाई सबलीकरण गर्ने उद्देश्यले नयाँ कानून ल्याइयो। भारतमा सर्वोच्च अदालतले आफ्नो एक फैसलामा यौनकर्मिहरूको मर्यादाको अधिकारलाई (right to dignity) स्थापित गर्दै उनीहरूमाथिको उत्पीडन रोक्न प्रहरीलाई निर्देशन दियो र महिलाहरूको वैवाहिक स्थिति जेसुकै भएपनि सबै महिलाहरूलाई गर्भपतनमा पहुँच विस्तार गर्ने प्रवन्ध गर्नेगरी विद्यमान कानूनको व्याख्या गर्‍यो।

यद्यपि यस क्षेत्रका धेरै महिला र बालिकाहरूको वास्तविकता भने प्रणालीगत विभेद र हिंसाको नै रह्यो। अफगानिस्तानमा महिला तथा बालिकाहरूलाई सार्वजनिक जीवन र ठाउँहरूबाट प्रभावकारी रूपमा नामेट गर्ने काम भएको छ। त्यहाँको नया आदेशात्मक कानूनहरूले विभिन्न प्रतिबन्धहरूमध्ये महिला र बालिकाको अधिकार र स्वतन्त्रतामा प्रतिबन्ध लगाउँदै उनीहरूलाई गैरसरकारी संस्थाहरूमा काम गर्न निशेध गर्नुका साथै पुरुष संरक्षकबिना यात्रा गर्न, माध्यमिक विद्यालय र विश्वविद्यालयमा पढ्न जान वा सार्वजनिक पार्कहरूमा जान समेत निषेध गरेको छ। नेपालमा महिलालाई नागरिकताको समान अधिकारबाट वञ्चित पार्ने क्रम जारी रहेको छ। बलात्कारका घटनामा उजुरी गर्ने हदम्यादलाई विस्तार गरिएको भएता पनि उजुरी दिनका लागि अत्यधिक छोटो अवधिको हदम्याद पीडितको प्रभावकारी उपचारको लागि एउटा ठूलो बाधकको रूपमा रहेको छ।

महिलाले आफ्नो विवाह पश्चात लिएको नामबाट मतदान गर्न चाहेको खण्डमा आफ्नो जन्मदर्ता प्रमाण पत्रमा नाम परिवर्तन गर्नुपर्ने विभेदपूर्ण नियमको कानुनी चुनौती दिइएकोमा सोको हालसम्म निरूपण नभएका कारण फिजीमा डिसेम्बरको संसदीय निर्वाचनमा महिलाहरूको सहभागितामा कानुनी अड्चन जारी रह्यो। सार्वजनिक जीवनमा महिलाको प्रतिनिधित्व न्यून रह्यो — पपुवा न्यूगिनीमा सन् २०२२ मा निर्वाचित ११८ सांसदहरूमध्ये दुई जना मात्र महिला थिए भने जापानको फ्रीफेक्चरल विधान सभामा महिला सदस्यहरू केवल १०.६% थियो।

महिला हिंसा पनि व्याप्त रह्यो। संयुक्त राष्ट्र संघका विज्ञहरूले माल्दिभ्सका अधिकारीहरूलाई त्यहाँको बढ्दो लैङ्गिक हिंसालाई सम्बोधन गर्न आह्वान गरे। बंगलादेशमा धेरै घटनाहरू सार्वजनिक सूचनामा नआउने र यस्ता अपराधहरूमा दण्डहीनता व्यापकता रहे पनि पति वा परिवारका अन्य सदस्यहरूद्वारा महिलाहरूको बलात्कार वा हत्या भएको सयौं घटनाहरू एक गैरसरकारी संस्थाले अभिलेख गर्‍यो। पपुवा न्यूगिनीमा बोक्सीको आरोप लगाउने कार्यलाई अपराधीकरण गरिए पनि बोक्सीको आरोपमा महिला र बालिकाहरूमाथि हिंसक आक्रमणहरू जारी रहे।

पाकिस्तानमा जीवन साथी वा परिवारका सदस्यहरूद्वारा गरिएका कैयन बहुचर्चित महिला हत्याका घटनाहरू जानकारीमा आए। यद्यपि पाकिस्तानको राष्ट्रिय सभाले सन् २०२१ देखि विचाराधिन घरेलु हिंसासम्बन्धी कानूनलाई पारित गर्न सकेन।

यस क्षेत्रका सरकारहरूले महिला र बालिकाहरूको संरक्षण गर्ने र उनीहरू विरुद्धको विभेदको अन्त्य गर्ने प्रयासहरूमा तीव्रता ल्याउनुपर्छ र लैङ्गिक र यौन हिंसालाई रोक्न र सो विरुद्ध अभियोजन गर्न ठोस कदमहरू चाल्नुपर्छ।

लैंगिक तथा एलजिबिटाइ व्यक्तिहरूको अधिकार

जापान, सिंगापुर र ताइवान लगायतका देशहरूमा एलजिबिटाइ व्यक्तिहरूको अधिकारहरूलाई कानुनी मान्यता दिने दिशामा केही कदमहरू चालिए। सिङ्गापुरमा पुरुषबीच सहमतिमा हुने यौनसम्बन्धलाई अपराधबाट हटाइयो। यद्यपि, सिंगापुर सरकारले समलैङ्गी विवाहलाई प्रभावकारी रूपमा रोक्ने गरी संविधानमा संशोधन गर्‍यो। समग्रमा, यस क्षेत्रमा एलजिबिटाइ व्यक्तिहरू सबैभन्दा जोखिममा रहेका समूह रहिरहे – खासगरी दक्षिण एसियामा यो विशेष चिन्ताको विषय रह्यो।

सहमतिमा हुने समलैंगिक यौन सम्बन्धलाई अपराधीकरण गर्ने श्रीलंकाको अपराध संहिताको कानुन विभेदविरुद्धको हकको उल्लङ्घन भएको ठहर गर्ने सिड समिति (महिला अधिकार सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय समिति)को एक ऐतिहासिक निर्णयका बाबजुद सरकार सो अनुरूप आफ्नो कार्य गर्न असफल रह्यो। अफगानिस्तानमा तालिबानद्वारा हुने शारीरिक र यौनजन्य आक्रमण, स्वेच्छाचारी हिरासत र मानवअधिकारहरूको अन्य उल्लङ्घनहरूबाट बच्न एलजिबिटाइ व्यक्तिहरू लुकेर बस्न बाध्य पारिए।

चिनियाँ अधिकारीहरूले एलजिबिटाइ व्यक्तिहरूको अफलाइन र अनलाइन अभियानलाई कठोर रूपमा संकुचित गर्दै र एलजिबिटाइ सामाग्रीहरूमा सेन्सर लगाउँदै एलजिबिटाइ विरोधी अभियान जारी राखे। पाकिस्तानमा पारलिंगी (ट्रान्सजेन्डर) व्यक्तिहरू विरुद्ध हिंस्रक आक्रमणहरू, घृणायुक्त अभिव्यक्ति र धम्कीहरू जारी रह्यो र पारलिंगी (ट्रान्सजेन्डर) व्यक्तिहरूको हत्याको दर यस क्षेत्रमा सबैभन्दा बढी थियो।

सरकारहरूले सहमतिमा हुने समलैंगिक सम्बन्धलाई गैरअपराधीकरण गर्ने तथा समलैङ्गी विवाहउपराका कानुनी अवरोधहरू हटाउने लगायतका कार्यहरू गरी एलजिबिटाइ व्यक्तिहरूविरुद्ध विभेद गर्ने कानुन र नीतिहरू खारेज गर्नुपर्छ। साथै, सरकारहरूले एलजिबिटाइ व्यक्तिहरूविरुद्ध अधिकार संरक्षण गर्ने र उनीहरूलाई सुरक्षित र सम्मानपूर्वक बाँच्न सक्षम तुल्याउने उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्छ।

जातीय विभेद र आदिवासी जनजातिको अधिकार

भारत र पाकिस्तान दुवै देशमा जातीय विभेद व्यापक तवरले निर्वाध जारी रह्यो। भारतमा दण्डहीनताका साथ प्रभावशाली जातिहरूका सदस्यहरूद्वारा दलित र आदिवासीहरूउपर हिंसा र विभेद भए। बंगलादेशमा जात, धर्म र अन्य पहिचानमा आधारित विभेदलाई निषेध गर्ने विधेयकको मस्यौदा पेस गरिएको भएपनि भीडद्वारा हिन्दू अल्पसंख्यकहरू विरुद्ध हिंसात्मक हमलाहरू हुने कार्य जारी रह्यो।

आदिवासी जनजाति तथा जातीय र धार्मिक अल्पसंख्यक समूहहरूले क्याम्बोडिया, इन्डोनेसिया, जापान, लाओस, मलेसिया, नेपाल, फिलिपिन्स, श्रीलंका र थाइल्यान्डमा व्यापक विभेदको सामना गरिरहे। अष्ट्रेलियाको दण्ड प्रणालीमा आदिवासी र टोरेस स्ट्रेट आइल्याण्डवासीहरूको असमानुपातिक प्रतिनिधित्व रह्यो। श्रीलंकामा मुस्लिम र तमिल अल्पसंख्यकहरूलाई कठोर आतङ्कवाद निवारण ऐनअन्तर्गत असमानुपातिक सङ्ख्यामा स्वेच्छाचारी तवरमा गिरफ्तारी गर्ने र हिरासतमा राख्ने कार्य भयो। जापानमा कोरियाली जातिका व्यक्तिहरूप्रति घृणा र उनीहरूका बारे दुष्प्रचारको अनलाइन माध्यमबाट पक्षपोषण जारी रह्यो र उनीहरूलाई पूर्वप्रधानमन्त्री शिन्जो आबेको हत्याको लागि बलिको बोका बनाइयो।

नेपालमा राष्ट्रिय निकुञ्ज र संरक्षित क्षेत्रको स्थापना गर्दा आफ्नो पुख्यौली भूमिबाट निष्कासनमा परेका आदिवासी जनजातिहरू भूमिहीन रहिरहे र हाल बसोबास गरिरहेका अनौपचारिक बस्तीबाट समेत निष्कासनको जोखिममा रहे। मलेसियाली अधिकारीहरूले केलान्तान राज्यमा आदिवासी समुदायका सदस्यहरूलाई बाँध निर्माणको क्रममा बलजपतीपूर्वक स्थानान्तरण गरे। त्यस्तै, क्याम्बोडियामा अवैध रूख कटानका कारण त्यहाँका आदिवासीहरूको जीविकोपार्जन र संस्कृति खतरामा पर्ने अवस्था जारी रह्यो।

सरकारले जातीय र धार्मिक विभेद तथा घृणाजन्य अपराधका पीडितहरूलाई न्यायमा प्रभावकारी पहुँच प्रदान गर्नुपर्दछ। साथै, फौजदारी न्याय प्रणालीमा रहेको विभेद र अनलाइन र अफलाइन डोमेनहरूमा घृणाको पक्षपोषणलाई उन्मूलन गर्नका लागि विस्तृत कार्यक्रमहरू विकास गर्न प्रभावित समुदायहरूसँग मिलेर काम गर्नुपर्दछ।

यातना र अन्य दुर्व्यवहार

धेरै देशहरूमा थुनुवाहरूउपर यातना र अन्य प्रकारका दुर्व्यवहार यथावत नै रह्यो र यातना लगायतका कारणले कम्तिमा पनि दश देशहरूमा हिरासतमा मृत्यु भएको घटनाहरू अभिलेख भए।

एक दशक लामो संघर्ष पछि अन्ततः पकिस्तानमा यातनालाई अपराधीकरण गर्ने कानून पारित भयो तर थुनुवाउपर यातना र अन्य प्रकारका दुर्व्यवहारहरू यथावत नै रहे। त्यसैगरी, मंगोलियामा यातना रोकथामका लागि राष्ट्रिय संयन्त्रको स्थापना भए पनि हिरासतमा यातनाका घटनाहरू यथावत नै रह्यो। नेपालमा पुर्णपूर्वको हिरासतमा "साबिती बयानहरू" प्राप्त गर्नका लागि यातनाका घटनाहरू रिपोर्ट भइरहे तर हालसम्म यातनालाई अपराधीकरण गर्ने सन् २०१७ को कानून अन्तर्गत कसैलाई पनि दोषी ठहर गरिएको छैन।

बंगलादेशमा सन् २०२२ को पहिलो नौ महिनामा ५४ जनाको हिरासतमा मृत्यु भएको अभिलेख गरिएको थियो। यस वर्ष म्यान्मारमा सयौं व्यक्तिको हिरासतमा मृत्यु भयो र त्यहाँको हिरासतमा यौनजन्य हिंसा समेत भएको जनाइएको छ। चीन, उत्तर कोरिया र भियतनाम लगायत अन्य स्थानहरूमा पनि यातना र अन्य प्रकारका दुर्व्यवहारका घटनाहरू अभिलेख भएको थियो।

इन्डोनेसियाको आचे प्रान्तमा दर्जनौं पुरुष र महिलाहरूलाई कोर्दा प्रहार गरिएको थियो। अफगानिस्तानमा तालिबान सत्तामा फर्किएपछि राज्यद्वारा स्वीकृत सार्वजनिक रूपमा कोर्दा हात्रे कार्य पुनः सुचारु भयो।

राज्यहरूले यातना र अन्य दुर्व्यवहारका क्रियाहरूलाई निषेध तथा अपराधीकरण गर्नुपर्दछ र त्यस्ता प्रकारका उल्लङ्घनहरू रोकथाम गर्न र त्यसबाट व्यक्तिहरूको संरक्षण गर्नका लागि प्रभावकारी उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्दछ। त्यस्ता घटनाहरू भएमा राज्यले त्यस्ता घटनाका आरोपहरूको अनुसन्धान गरी जिम्मेवार व्यक्तिहरूलाई जवाफदेहीताको परिधिभित्र ल्याउनुपर्दछ र पीडितलाई न्यायिक उपचार दिलाउनु पर्दछ।

जलवायु सङ्कटको समाधानमा असफलता

विनाशकारी बाढी, बढ्दो तापक्रम, खतरनाक आँधी र समुन्द्र तटको क्षयीकरणले यो क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनको जोखिमता कति छ भन्ने कुरालाई उजागर गर्यो। तर तयारी र अनुकूलनसम्बन्धी कार्यमा ज्यादै कमी रह्यो र गरिव तथा सबैभन्दा सीमान्तकृतहरूले यसको सबैभन्दा बढी पीडा भोग्नुपर्‍यो। पाकिस्तानमा तातो हावाको लहर ("लू"), खडेरी र विनाशकारी बाढीले लगभग ७,५०,००० मानिसहरूलाई पर्याप्त आवास, शिक्षा वा स्वास्थ्य सेवाहरूको पहुँचबाट वञ्चित तुल्यायो। भारतमा विशेषगरी किसान, सडक व्यापारी, दैनिक ज्याला-मजदुरीजिवीहरू र घर बाहिर काम गर्ने अन्य श्रमिकहरू विगतका भन्दा अत्यधिक चर्को गर्मी र वायु प्रदूशनबाट प्रभावित भए। बंगलादेशमा जलवायु परिवर्तन र विभेदको समिश्रणको असरले गर्दा दक्षिण-पश्चिम तटीय क्षेत्रका दलित र अन्य सीमान्तकृत समूहहरू खानेपानी आपूर्ति र सरसफाइको पहुँचबाट विमुख हुन पुगेका छन्।

चेतावनीका सङ्केतहरूको बाबजुद सबैभन्दा ठूला उत्सर्जनकर्ताहरू लगायत यस क्षेत्रका धेरै राज्यहरूले निर्धारण गरेका उत्सर्जनका लक्ष्यहरू औसत विश्वव्यापी तापमानको वृद्धिलाई १.५° सेल्सियस भन्दा तल राख्नका निम्ति अपर्याप्त रह्यो। साथै, उनीहरूले अवलम्बन गरेका नीतिहरू आफैले तय गरेको लक्ष्य पूरा गर्ने सवालमा समेत असंगत देखियो। विशेष चिन्ताको विषय के रहेको छ भने जापानले विश्वव्यापी तेल, ग्याँस र कोइला परियोजनाहरूको लगानीमा निरन्तरता दिएको छ र कोइला सञ्चालित नयाँ बिजुली प्लान्टहरूको निर्माणसम्बन्धी योजनाहरू तय गरेको छ। चीन सरकारले नवीकरणीय उर्जातर्फ सार्ने प्रतिबद्धता गरेतापनि कोइलाको उत्पादन बढाइरहेको छ। र सन् २०३० सम्म कोइलाको प्रयोगलाई हटाउने दक्षिण कोरियाको लक्षसँग उसको विद्युत उत्पादन योजनाले मेल खाँदैन।

यस क्षेत्रका सरकारहरूले जलवायु परिवर्तनका लक्ष्य र नीतिहरूको समीक्षा गर्ने कार्य अति शीघ्र सम्पन्न गरी ती लक्ष्य तथा नीतिहरू विश्वव्यापी तापक्रमलाई कम राख्ने लक्ष्यअनुरूप भएको सुनिश्चित गर्नुपर्छ। विपद्-पूर्वतयारी र अनुकूलनमा लगानी वृद्धि गर्नुका साथै जलवायु परिवर्तनबाट विशेष जोखिममा रहेका सीमान्तकृत तथा अन्य समूहको संरक्षणलाई प्राथमिकता दिनुपर्दछ। यस क्षेत्रका धनी देशहरूले पनि तुरुन्तै न्यून आय भएका देशहरूलाई जलवायुसम्बन्धी वित्तीय सहयोगमा वृद्धि गरी नोकसानी तथा क्षतिको लागि थप कोष उपलब्ध गराउन प्रतिबद्ध हुनुपर्दछ।

शरणार्थी र आप्रवासीहरूको अधिकार

शरणार्थी र शरण खोज्नेहरू अत्यधिक सीमान्तीकरणमा परिरहे र जबर्जस्ती स्वदेश फिर्ती (refoulement) को जोखिममा रहिरहे।

म्यानमारबाट आएका रोहिंग्या शरणार्थीहरूको दुरावस्था समाधान हुन सकेन। बंगलादेशमा रोहिंग्या बालबालिकाको शिक्षाको पहुँचमा केही सुधार भयो तर अनुमानित १,००,००० बालबालिकाहरू विद्यालय बाहिर रहे। मलेसियामा रोहिंग्या र म्यानमारबाट आएका अन्य शरणार्थीहरू अनिश्चितकालीन थुनामा रहिरहे र त्यस्तो थुनाबाट भाग्ने प्रयासमा धेरैको मृत्यु भयो। अध्यागमन हिरासत केन्द्रहरूमा दुर्व्यवहार र खराब अवस्थाको कारण मलेसियामा धेरै इन्डोनेसियाली नागरिकहरूको मृत्यु भएको पनि रिपोर्ट प्राप्त भयो।

अध्यागमन उद्देश्य मात्रैका लागि पनि शरणार्थी र शरण खोज्नेहरूलाई थुनामा राख्ने अभ्यास अष्ट्रेलिया, जापान र हङकङमा जारी रह्यो। दक्षिण कोरियामा विदेशी नागरिकहरूलाई हिरासत केन्द्रमा दुर्व्यवहार गरिएको रिपोर्टहरू आए। न्यूजिल्याण्डमा गरिएको एक स्वतन्त्र समीक्षाले त्यहाँको अध्यागमन हिरासत ढाँचा "स्वेच्छाचारी हिरासतको एउटा विधि" को रूपमा रहेको फेला पार्यो र शरण खोज्नेहरूलाई सुधार केन्द्रमा राख्ने कार्य बन्द गर्न सिफारिस गरियो।

स्वदेशमा रहेको उत्पीडनबाट भागेका अफगानी नागरिकहरूले छिमेकी देशबाट पनि धकेलिनुपर्ने। म्यानमारमा मानवअधिकारको गम्भीर दुरावस्थाको बावजूद मलेसियाली अधिकारीहरूले हजारौँ मानिसहरूलाई डिपोर्ट गरे।

सरकारहरूले अध्यागमन हैसियतको आधारमा शरण खोज्नेहरूलाई हिरासतमा राख्न बन्द गर्नुपर्छ र उनीहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय संरक्षणको खो गर्न दिनु पर्दछ र साथै उनीहरूले उत्पीडन भोग्ने देशहरूमा उनीहरूको जबर्जस्ती फिर्ती नहोस् भन्ने सुनिश्चित गर्नुपर्दछ।

मृत्युदण्ड

पपुवा न्यूगिनी सरकारले मृत्युदण्डको सजाय उन्मूलन गर्यो। अफगानिस्तान, म्यानमार र सिङ्गापुरमा मृत्युदण्डको सजायलाई कार्यान्वयन गर्न सुरु गरियो। सिङ्गापुरमा मृत्युदण्डको सजाय कार्यान्वयनको पर्खाइमा रहेका व्यक्तिहरू (people on death row) को प्रतिनिधित्व गर्ने वकिलहरूले धम्की र दुर्व्यवहारको सामना गरे।

मृत्युदण्डको सजाय कायम राखेका सरकारहरूले यसलाई पूर्ण रूपमा उन्मूलन गर्नका लागि तत्काल कदम चाल्नुपर्छ।

नेपाल

सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपाल

राष्ट्र प्रमुख: विद्यादेवी भण्डारी

सरकार प्रमुख: पुष्पकमल दाहाल (पौषमा शेरबहादुर देउवालाई प्रतिस्थापन गरेका)

अधिकारीहरूले अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतालाई सीमित गर्न स्वेच्छाचारी गिरफ्तारीहरू गरे र सुरक्षा बलहरूले विरोध प्रदर्शनहरूलाई तितरबितर पार्नका लागि अनावश्यक र अत्यधिक बलको प्रयोग गर्न जारी राखे। कम्तिमा एक प्रदर्शनकारीको गोली हानी हत्या भयो। सन् १९९६-२००६ को द्वन्द्वमा भएका अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअन्तर्गतका अपराध र अन्य मानवअधिकार उल्लङ्घनहरूमा सत्य, न्याय र परिपूरण सुनिश्चित गर्ने प्रयासहरू एकदमै अपर्याप्त रहे। हिरासतमा भएका मृत्युहरूमा विश्वसनीय र स्वतन्त्र अनुसन्धान गर्न अधिकारीहरू विफल रहे।

भेला हुने र अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता

अधिकारीहरूले अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता, संझठन खोल्ने स्वतन्त्रता र शान्तिपूर्ण भेला हुने स्वतन्त्रताको अधिकारलाई अभ्यास गर्ने व्यक्तिहरूलाई धम्काउने, गिरफ्तार गर्ने र मुद्दा चलाउने क्रम जारी राखे।

अनलाइनमा पोस्ट गरिएको भिडियोको विरुद्धमा उजुरी परेपछि अगस्टमा (भाद्र) प्रहरीले हास्य कलाकार अपूर्व क्षितिज सिंहलाई राजधानी काठमाडौंमा पक्राउ गरेको थियो। पाँच वर्षसम्मको जेल सजाय हुनसक्ने गरी उनलाई चारवटा विभिन्न आरोपमा अपराध संहिताअन्तर्गत अभियोग लगाइएको थियो। काठमाडौं जिल्ला अदालतले अक्टोबरमा (कार्तिक) उनलाई धरौटीमा रिहा गरेको थियो।

अक्टोबरमा (कार्तिक) निर्वाचन आयोगले सामाजिक सञ्जाल समूह "नो नट अगेन" ("No Not Again") का सञ्चालकहरूलाई मुद्दा चलाउने धम्की दिँदै उक्त समूह बन्द गर्न र राजनीतिज्ञहरूलाई आलोचना गरी राखिएका पोस्टहरू मेटाउन माग गरेको थियो। सर्वोच्च अदालतले नोभेम्बरमा आयोगलाई अभियानकर्ताहरू विरुद्ध कुनै कारवाही नगर्न र उनीहरूको अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको अधिकारलाई सम्मान गर्न आदेश दिएको थियो। कार्तिकमै आयोगले अनलाइन पोर्टल सेतोपाटी डट कम (setopati.com) लाई एकजना चुनावी उम्मेद्वारको बारेमा राखिएको समाचार लेख हटाउन माग गर्यो। चौतर्फी आलोचनापछि आयोग उक्त मागबाट पछि हटेको थियो।

आफूले भोगेको आर्थिक अपराधमा न्यायको माग गर्दै काठमाडौंमा प्रदर्शन गरेका प्रायजसो निम्न आर्थिक पृष्ठभूमिका मिटर व्याजबाट पीडित कृषकहरूमाथि अधिकारीहरूले दमन गरे। सेप्टेम्बरमा (भाद्र) प्रहरीले शान्तिपूर्ण प्रदर्शनकारीहरूमाथि लाठीचार्ज गरी कम्तिमा पाँच जनालाई घाइते तुल्याउँदै २० जनाभन्दा बढीलाई हिरासतमा लिएको थियो।

सत्य, न्याय र परिपूरणको अधिकार

सन् १९९६ देखि २००६ सम्म चलेको आन्तरिक सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा राज्यका सुरक्षा बल र माओवादी विद्रोहीले गरेका गम्भीर मानवअधिकार उल्लङ्घनका दशौं हजार पीडितहरूलाई सत्य, न्याय र परिपूरण प्रदान गर्ने दिशामा सरकारले कुनै प्रगति गर्न सकेन। पीडितहरूबाट क्रमशः ६०,००० र ३,००० भन्दा बढी उजुरीहरू सङ्कलन गरेका सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग र बेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरूको छानबिन आयोगले एउटा पनि उजुरीउपर अनुसन्धान गरी छिनोफानो गर्न सकेनन्। सरकारले असोजमा दुवै आयोगको म्याद थपे पनि यस अधिका आयुक्तहरूको असारमा म्याद सकिएसँगै दुवै आयोगहरू आयुक्तविहीन हुन पुगेका छन्।

जुलाईमा (असार) सरकारले बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१ लाई संशोधन गर्नका लागि एउटा विधेयकको प्रस्ताव गर्‍यो। द्वन्द्वपीडितलाई परिपूरण प्रदान गर्ने सम्बन्धमा केही

प्रगतिशील प्रावधानहरू देखिए पनि संशोधन विधेयकले ऐनमा रहेका अन्य कमजोरीहरूलाई सन् २०१५ मा सर्वोच्च अदालतले दिएको आदेशअनुसार राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकारका मापदण्डहरू अनुरूप सम्बोधन गर्न सकेन। सेप्टेम्बरमा (भाद्र) संसदको कार्यकाल सकिनुअघि पारित नभएपछि विधेयक अघि बढ्न सकेन।

यातना र अन्य दुर्व्यवहार

थुनुवाहरूलाई धम्की दिन र गलती स्वीकार गर्न लगाउन वा अन्य प्रमाणहरू प्राप्त गर्नका लागि न्यायिक सुनुवाइ पूर्व हिरासतमा यातना र अन्य दुर्व्यवहारसम्बन्धी सूचनाहरू पटक पटक सार्वजनिक भएका थिए। मुलुकी अपराध संहिता (ऐन), २०७४ ले यातना र अन्य दुर्व्यवहारलाई अपराधीकरण गरेको भए पनि वर्षको अन्त्यसम्म कसैलाई पनि कानूनअन्तर्गत दोषी ठहर गरिएको थिएन। यातनाका कारण हिरासतमा भएका शंकास्पद मृत्युहरूको बारेमा कुनै विश्वसनीय अनुसन्धान गरिएन।

मेमा (जेठ) सुन्दर हरिजन नाम गरेका एकजना दलित रोल्पा जिल्ला कारागारको शौचालयमा झुण्डिएको अवस्थामा फेला परेका थिए। प्रहरीले उनले आत्महत्या गरेको दाबी गर्यो। उनको परिवारले उक्त दाबीलाई अस्वीकार गर्यो तर अधिकारीहरू उनको मृत्युको बारेमा स्वतन्त्र अनुसन्धानको आदेश दिन विफल रहे। जुनमा (जेठ) गृह मन्त्रालयको एक छानबिन समितिले कारागार प्रशासनका अधिकारीहरूले सुन्दर हरिजनको परिचय गैरकानुनी रूपमा परिवर्तन गरी अर्का कैदीलाई रिहा गरेको र सुन्दर हरिजनलाई अर्कै कैदीको जेल सजाय भोग्न लगाइएको निष्कर्ष निकालेको थियो। अधिकारीहरूले वर्षको अन्त्यसम्म आफ्नो प्रतिवेदन सार्वजनिक गरेनन्।

आदिवासी जनजातिको अधिकार

अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड पूरा नगर्ने राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ लाई संशोधन गर्न सरकार विफल रह्यो। राष्ट्रिय निकुञ्ज र संरक्षित क्षेत्रहरूको स्थापनाका बेला आफ्नो पुख्रौली भूमिबाट निष्कासित हुन पुगेका आदिवासी जनताहरू भूमिहीन नै रहे र उनीहरू अनौपचारिक बस्तीहरूमै थप जबर्जस्ती निष्कासनको जोखिम मोलेर बसिरहे।

जुन (जेठ)मा बर्दिया जिल्लामा प्रदर्शनकारीमाथि गोली चलाउँदा प्रहरीले गोली हानी एक आदिवासी महिला नबिना थारूको हत्या गरेको थियो र एक जनालाई घाइते बनाएको थियो। एक जना महिलालाई बाघले आक्रमण गरेपछि प्रदर्शनकारीहरूले राष्ट्रिय निकुञ्ज नजिक बसोबास गर्ने मानिसहरूलाई जंगली जनावरबाट सुरक्षा प्रदान गर्नु पर्ने माग गरिरहेका थिए।

महिला अधिकार

लैंगिक विभेद जारी रह्यो। महिलालाई समान नागरिकताको अधिकारबाट वञ्चित गर्ने संवैधानिक प्रावधानलाई सुधार गर्न सरकार असफल रह्यो।

बलात्कार र यौन हिंसामा उजुरीका लागि अपराध संहितामा रहेको प्रतिबन्धात्मक हदम्यादले पीडितहरूलाई उजुरी दर्ता गर्न र न्यायमा पहुँच प्राप्त गर्नबाट रोकेको छ। मेमा (जेठ) भएको प्रदर्शनहरू र नागरिक समाजको व्यापक आह्वानपछि संसदले असार (जुलाई)मा उजुरी दर्ता गर्नका लागि विद्यमान एक वर्षको समयसीमालाई दुई वर्ष वा कुनै मुद्दामा तीन वर्षसम्म बढाउने गरी कानून पारित गर्‍यो।

खाद्य र आवासको अधिकार

पर्याप्त आवासको अधिकारलाई प्रत्याभूत गर्न नसकेको आवासको अधिकारसम्बन्धी ऐन, २०७५ लाई अधिकारीहरूले संशोधन गरेनन्। यस कानूनले अनौपचारिक बस्तीहरूमा बस्नेहरूलाई जबर्जस्ती निष्कासनबाट सुरक्षाको प्रत्याभूति दिएको छैन र आवासविहीनता र बाहालमा बस्नेहरूको भोगाधिकारको सुरक्षा जस्ता मुख्य विषयहरूलाई परिभाषित गरेको छैन। अधिकारीहरूले निष्कासनको धम्की दिएका कारण देशभर अनौपचारिक बस्तीहरूमा बस्ने सयौं परिवारहरू जबर्जस्ती निष्कासनको जोखिममा रहे।

नोभेम्बरमा (कार्तिक) शहरी विकास मन्त्रालयअन्तर्गतको अधिकार सम्पन्न एकीकृत बागमती सभ्यता विकास समितिले बागमती नदीको किनारमा अनौपचारिक बस्तीमा बसोबास गर्नेहरूलाई १० दिने निष्कासनसम्बन्धी सूचना जारी गरेको थियो। समितिले शहरको सौन्दर्यीकरण कार्यमा बाधा पुर्याएको भन्दै उचित प्रक्रिया र वैकल्पिक व्यवस्था नगरी बस्तीहरूलाई भत्काउने र हटाउने धम्की दिएको थियो।

अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकारका मापदण्डहरूलाई पूरा नगरेको खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभूतासम्बन्धी ऐन, २०७५ लाई संशोधन गर्न पनि सरकारले कुनै कदम चाल्न सकेन।

आवश्यक नीतिगत प्रारूप र नियमावलीको अभावले खाद्यान्न र आवासमा पहुँच सुनिश्चित गर्नमा विद्यमान कानुनी प्रावधानहरूको कार्यान्वयनमा समेत अवरोध हुन पुग्यो।